

ORTA ÇAĞIN HRİSTİYANLIK ÖĞRETİSİNDE MERYEM ANA YÜCELTMESİ

Dr. Kürşat Haldun AKALIN*

ÖZET

Hıristiyan geleneğinde Meryem için ilahe veya tanrıça ifadeleri kullanılmasa da, bakire halde çocuk sahibi olması nedeniyle, ayrıca tanrı addedilen İsa'nın annesi olması itibarıyla o da, tanrı seviyesinde bir varlık olarak görülmüştür. Akdeniz yöresinde kadına saygı duyma, şefkat ve merhametine sığınma geleneği ve kadın ilâhelerin yaygınlığı da bu anlayışta etkili olmuştur. Böylece III. asırdan itibaren oğlu İsa gibi o da tanrılaştırılan insanlar sınıfına sokulmuştur.

Anahtar kelimeler: İsa, Meryem Ana, Teslis, Kutsal Ruh, Âlihe, Tanrı

ABSTRACT

Exalting Of Mary in Doctrine of Christian in The Middle Age

In tradition of Christian, although it doesn't be used for Mary the words of goddess or deity, because of giving birth to a child in spite of being a virgin and her motherhood for Jesus who was considered as God, Mary also was considered in degree of God. The traditions of respect for a women and desiring under her compassion and kindness and prevalence of women goddess in Mediterranean region are effectual facts in this thought. Thus, since III. century Mary like as her son Jesus, has been raised to level of deified humans.

Keywords: Jesus, Mary, Trinity, Holy Spirit, goddess, God

Meryem Ana tapınması, en tipik hristiyan niteliklerini etkileyici sembollerle öne çıkartılarak bir taraftan iyilikseverlik ve merhametlilik, şefkat ve acıma hislerini galeyana getirmekte; diğer taraftan da, Meryem yoluyla İsa'ya, İsa sayesinde de Tanrıya ulaşılabilceği fikri telkin edilmektedir.¹ Meryem Anadan Tanrıya uzanan bu

* Çukurova Üniversitesi

¹ Boyer M.F. The Cult of Virgin : Offerings, Ornaments and Festivals London-2000 syf. 62-63

takva yolunu katolik sofular izlerken; giderek çok daha fazla bilinçli olmakta, her anlarında Meryem'in aracılık kudretine her geçen gün daha fazla bağlanmaktadırlar. Böylece soyut katolik öğretileri, aşırı ölçüde Meryem üzerinde odaklaşmaktadır.

Meryem Ananın bu aracılık kudretinin sadece soyut bir ilahiyat öngörüsü olmadığını, yaşanan deneyimlerle de kanıtlandığında ısrar edilmektedir. Meryem Ananın, İsa'yla özdeş kılınmış Tanrı nezdindeki bu aracılık kudreti, şefkat ve merhamet işlevi, giderek, katolik sofuluğun içeriğini oluşturmaktadır. Bu nedenle Meryem Ana tapınmasının yoğunluğu, ile, günümüz İncillerindeki kurtarıcı İsa'nın insanların günahlarının affedilmesi uğruna kendisini Tanrıya kurban vermesi ve yeniden dirilerek Tanrının yanında dünyaya inmesi gibi hristiyan geleneği arasında ciddi çatışmalara da yol açmıştır.² Böylece Meryem Ana dindarlığı ve aracılığı, tarihsel ve ruhani bakımdan İsa'nın daha geri bir plana girmesine neden olmuştur.

Oysa Meryem Ana tapınması, hristiyan asketikizminin kökenini oluşturmuş, psikolojik ve ahlaki içeriğini sunmuştur. Gerçekte, günümüz İncillerindeki İsa, hayatının hiçbir döneminde asketik yaşamadığı halde; çilekeşlik, hristiyanlıkta, yaşanan her anın Tanrıya adanmasının yegane tarzı haline gelmiştir. Hristiyan asketikizmi, günümüz İncillerindeki İsa'nın hayatı dışında, Meryem Ana tapınmasının bir sonucu olarak benimsenmiş ve yerleşmiştir. Acı çekme, uğruna çilelere katlanma, en iyi, analık duygularında anlatımını bulmuştur.³

Meryem Ana tapınmasının dayandığı temel anlayış da, Tanrısal Analıktır. Meryem'i en çok kutsal kılan, Tanrıya annelik etmiş olması, merhametiyle insana şefaahat hissini üstlenmiş olmasıdır. Meryem Ana ilahiyatı da, sadece, bu Tanrısal Annelik sıfatı üzerine kurulmuştur. Katolik kiliselerinde Meryem Ana tapınması, Tanrı gibi İsa'yı da daha yüce fakat daha geride kılmış, inanan ile Tanrı arasına İsa'dan önce Meryem Ana da girmiştir. ⁴ Meryem Ana ilahiyatında, Meryem'in, emsalsizliği, uygunluğu, yüceliği ve benzerliği ilkeleri üzerinde ulaşmıştır. "Emsalsizlik ilkesi: Bakire'yi kutsanmış kılan, yaratılan insanlar içinde emsalsiz yapan Tanrı Analığı niteliğiyle, Meryem, bütün diğer yaratılanlar arasında ayrı tutulmuş, kendi üstünlüğünü ve ayrıcalığını böylece gözler önüne sermiştir. Uygunluk ilkesi: Bütün mükemmellikler ve kusursuzluklar, Tanrıya Analık ve insana da aracılık yapan Kutsal Bakireye özgü kılınmış, akıl ve imanla asla çelişmeyen vahiy kudreti temeliyle

² Boyer M.F., 2000; syf 64

³ Pelikan J.J. The Byzantine Apologia for Icons Princeton-1990 syf 17-18

⁴ Pelikan J.J., 1990; syf 20

donatılmıştır. Yücelik İlkesi: Doğanın, lütfun, senin bütün ayrıcalıkları,Tanrı tarafından,Azizlerin Kraliçesi, kutsanmış Bakireye bahşedilmiştir. Benzerlik İlkesi: İsa'nın insanlığından kaynaklanan çeşitli ayrıcalıklara benzer imtiyazlara sahip kılınmış; İsa'ya annelik etmekle, İsa ve Tanrıyla özdeş tutulmuştur. Bu, İsa'ya benzerlik veya aynılık ilkesidir."⁵ Meryem ilahiyatının analık ve aracılık kudreti, bu dört ilkeye dayandırılmaktadır. Merhamet ve şefkat duygularının çok yoğun olduğu Meryem'in aracılık kudreti, bu benzerlik ilkesi nedeniyle, katolik ilahiyatta İsa'nın kurtarıcılık erkinin önüne geçmiştir. Oysa, günümüz İncilleri kapsamındaki İsa'nın hayatında dahi Meryem'in rolü, özendirici olmak yerine,hep engelleyici bir eğilim taşımıştır. Meryem'in bu hali, günümüz İncilleri ciddi şekilde incelendiğinde,daha da belirginleşmektedir.

1- Günümüz İncillerinde Meryem'in İsa'yı Yolundan Engelleyici Tutumu

Günümüzün üç sinoptik İncilinde İsa ile ilgili bir olay aktarılmaktadır. "İsa'nın anası ve kardeşleri geldiler, dışarıda durup kendisine adam göndererek onu çağırdılar. Kalabalık onun çevresinde oturuyordu, ona dediler, işte anan ve kardeşlerin dışarıda seni arıyorlar. İsa, onlara, benim anam ve kardeşlerim kim, diyerek cevap verdi. Çevresinde oturanlara bakıp,işte benim anam ve kardeşlerim, dedi. Çünkü her kim Allah'ın iradesini yaparsa, kardeşim, kızkardeşim ve anam odur."⁶ İsa bu sözleri söylediği sırada, ilk hristiyan topluluğu, etrafını saran düşmanca tutumlardan ve zorluklardan haberdar bir haldeydi. Adeta kendi içinde bulunduğu durumunu betimlemek istercesine söylenmiş olan ikinci ifade, bu ciddi açıklamasını daha da şaşırtıcı bir hale getirmektedir.

"Büyük kalabalıklar İsa ile beraber gidiyorlardı. İsa, dönüp onlara, eğer bir kimse bana gelir, kendi babasına anasına karısına çocuklarına kardeşlerine kız kardeşlerine evet hatta kendi canına buğz etmezse benim şakirdim olamaz. Her kim çarrahını taşıyıp arkamdan gelmezse,benim şakirdim olamaz."⁷ Bu ifadedeki, 'nefret etmezse' koşulu, o sırada yakın bir gelecekte kurulması beklenen Tanrı krallığının da temelini oluşturmaktadır. Kendi ailesinden çok acı deneyimler edinmiş birisiymiş gibi hakkında ileri sürülenlere karşı cesaretle direnmiş, tek başına takva

⁵ Pelikan J.J., 1990; syf. 20

⁶ Kitabı Mukaddes Şirketi Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), İstanbul-2004, syf. 38

⁷ Kutsal Kitap, 2004; syf. 78

yolunda ilerlemeyi ve üstün yetenekleri sergilemeyi kendisine ilke edinmiştir. Öncülüğünü yaptığı bu dini harekette tek başınaydı.⁸ Annesinin, yanında yer almadığına veya en azından gönülden destek olmadığına,hiçbir kuşku duyulmamaktadır.⁹

Gerçekten de, sözü edilen olay hakkında Markos anlatımında kısa bir özete rastlanmakta, ilgi açıklamadan birkaç satır öncesinde oldukça aşağılayıcı bir üslubu kullanmış olması çok ilginçtir. "Bir eve geldi.yine kalabalık toplanmıştı, o kadar ki ekme bile yiyemiyorlardı. Kendininkiler bunu işittikleri zaman,onu tutmağa çıktılar, çünkü aklını oynatmış bu diyorlardı. Onda Beelzebul var, cinlerin vasıtasıyla cinleri çıkartıyor, diyorlardı. İsa, onları yanına çağırıp, şeytan nasıl şeytanı çıkarabilir; bir evin içinde ayrılık varsa, o ev duramayacaktır."¹⁰

Burada sözü edilen 'kendilerinki' kelimesinden, annesi ve kardeşlerinin olduğuna hiç şüphe yoktur. Yine burada 'onu tutmaya çalıştılar' ile 'dışarda durup kendisini çağırıldılar' eylemleri arasında, 'Onda Beelzebul (şeytanın başı) var, bu cinlerin reisi vasıtasıyla cinleri çıkartıyor dediler' sözüne karşı İsa'nın, 'bir evin içinde ayrılık olursa, o ev duramayacaktır; hep günahları,her ne kadar küfredelerse, küfürleri adam oğullarına başışlanır, fakat her kim Ruhülküdüse küfrederse, onun için ebediyen başışlama yoktur'¹¹ açıklamasının yer alması, içinde bulunduğu ailevi ortamını yansıtmaktadır.

Nitekim, İsa, daha başlangıçta kendi halkının dinsel otoriteleriyle büyük bir çatışmaya girmiştir. İsa'nın yakın akrabalarının dahi çağırısının anlamsal içeriğini kavramadığına; kendisini Tanrıyla özdeş kılacak derecede yüceltmış olmasının, bütün bir aileyi temelinden sarsacak bir dışlanmaya neden olacak bir endişe ve korkuyu hissettiklerine, asla kuşku yoktur. Muhtemelen, İsa'nın kendi hayatı için de endişelenmiş olabilirler. Belki de sırf bu kaygı nedeniyle, bir acıma hissini yaratmak ve önemsenmemesini sağlamak gayesiyle 'aklını oynatmış' ifadesini kullanmışlardır.¹² Ancak, kesin olan bir şey vardır, ailesinden hiç birisi, İsa'nın ruhani sezgisine bir değer vermiş değildi.

⁸ Pelikan J.J., 1990; syf 20

⁹ Pelikan J.J., 1990; syf 21-22

¹⁰ Kutsal Kitap, 2004; syf 38

¹¹ Kutsal Kitap, 2004; syf 38

¹² Caroll M.P. The Cult of Virgin Mary : Psychological Origins Princeton-1986; syf 49

Kendisini savunmak için, 'şeytan, nasıl şeytani çıkartabilir'¹³ dediği bu olayda, annesi Meryem'in, gerçek hayatında kendisine destek olmadığı, en azından gittiği bu yolda yanında yer almadığı, günümüz İncillerinde açıkça ortaya konmaktadır. Ayrıca, erişkin oldukları anlaşılan İsa'nın kardeşlerinin aileyi yönettikleri ve annelerine de pek az söz hakkı tanıdıkları bu anlatım üslubundan anlaşılabilir. Kardeşleriyle birlikte İsa'nın yanına kadar yaklaşan Meryem'in, annelik sevgisini dile getirerek, kendisini düşünmesi gerektiğine ikna etmek istediği, açtığı bu yoldaki heves ile gayretini azaltmayı düşündüğü kesindir.¹⁴ Annesi tarafından annelik sevgi ve şefkatinin en etkili bir tarzda kullanılmak istendiğini düşünmek, çok kolaydır. Bu nedenle, Meryem'in, İsa'nın yaşamında Tanrı ile olan işlerine asla yardımcı olmadığı veya aracılık etmediği, yolunda yanında yer almadığı, kesin olarak bilinen gerçeklerdendir.

Bu olayın önemi, kesinlikle abartılmış değildir. Eğer ilk hristiyan geleneği zihinlerde tutulacak olursa, İsa'nın kardeşlerinin gösterdiği bu hoşnutsuzluklar, yeniden diriliş sonrası hristiyan topluluğu içinde inanılan onurlu konumunun açıklanmasında dahi vurgulanmaktadır. 'Kelam Tanrı idi, kelam beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu; dünyada idi, dünya onun ile oldu, dünya onu bilmedi, kendininkilere geldi, kendikiler onu kabul etmediler.'¹⁵ İsa, bu reddedilişinin acı gerçeklerini, bu öfke ve nefret dolu dışa vurmanın boyutlarını çok iyi bilmekteydi.

İsa'nın, körlerin kör kılavuzları diye nitelendirdiği İsrail halkının yalnızca ruhani bilgeleri ve dünyevi liderleri, ilahiyat ustaları, ferisiler kendisine karşı çıkmıyordu; bu öfke ve nefret dolu itirazlardan en fazla etkilenmiş olan kendi ailesi de İsa'nın bu eğilimini durdurmak istiyordu. Karşısında, gelgeç gönüllü, ne yapacağı belli olmayan, çok küçük maddi iyilikler karşılığında hemen yönelişini değiştiren, tamahkar ve bencil ruhlu kişilerin başını çektiği, kabına sığmaz anlayışsız bir güruhun olduğunu çok iyi bilmekteydiler.¹⁶

Annesinin, İsa'nın bu onurlu konumunu tanıdığına, maksadına destek olduğuna dair, günümüz İncillerinin hiç birinde en küçük bir açıklama dahi yoktur. Anlatımlar, hep reddedildiği, yolundan alıkonulmak istendiği, atalarının dinine sırt

¹³ Caroll M.P., 1986; syf 50-51

¹⁴ Boyer M.F., 2000; syf 66

¹⁵ Boyer M.F., 2000; syf 68-69

¹⁶ Boyer M.F., 2000; syf 70

çevirmemesi gerektiği yönündedir. Nitekim, Yuhanna İncilindeki 'kardeşleri dahi ona iman etmiyordu'¹⁷ sözü Markos tarafından daha açıklayıcı ve kapsamlı kılınmış; belirli bir olaya dayandırılarak, annesinin de İsa'nın karşısında olan kardeşlerinin yanında yer aldığı vurgulanmıştır.

Günümüz İncillerinde Meryem'in, İsa'ya destek olmadığı ve kardeşlerinin de iman etmediği gayet açık bir şekilde anlatılmaktadır. Nitekim, "İçinde büyüdüğü Nasıra'ya geldi, adeti olduğu üzere, Sebt günü havraya girdi, okumak için ayağa kalktı, kendisine İşaya peygamberin kitabı verildi. Kitabı açıp, şöyle yazılı olan yeri buldu: Rabbin ruhu üzerimdedir, çünkü fakirlere müjdeyi vazetmek için o beni meshetti, beni esirlere azatlık, körlere gözlerinin açılmasını ilan etmeğe, ezilenleri kurtuluşa kavuşturmaya, Rabbin makbul yılını ilan etmeye gönderdi. Gerçek size derim, hiçbir peygamber kendi memleketinde makbul değildir. Onlar, şaşırıp dediler, bu adamın bu hikmeti ve bu kudret işleri nereden, dülgerin oğlu bu değil mi, anasının ana Meryem değil mi, kardeşleri Yakup, Yusuf, Simun, Yahuda değil mi? Onda sürçtüler, İsa da onlara, bir peygamber kendi memleketinden ve evinden başka yerde itibarsız değildir. İsa, onların imansızlıklarından dolayı, orada çok kudret işleri yapmadı. Kalam başlangıçta var idi, Kalam Allah nezdinde idi, Kalam Allah idi. Dünyada idi ve dünya onun ile oldu, dünya onu bilmedi. Kendininkilere geldi, kendininkiler onu kabul etmediler. Onu kabul edenlerin hepsine,onun ismine iman edenlere Tanrının oğulları olmak salahiyetini verdi."¹⁸ ifadelerinde, İsa'nın gerçek yaşamında annesi ve kardeşleri tarafından yalnız bırakılmış olduğuna hiç şüphe yoktur.

Günümüz İncillerinde İsa ile annesi arasındaki tutumunu açıklayan bu bilgiler, İsa'nın halka verdiği vaazlarının başladığı yılı veya en fazla üç yıllık bir süreyi kapsadığı dönemi aksettirmektedir. İsa'nın dünyadaki vaizlik görevi sırasında, özellikle annesi Meryem ile kendisi arasındaki annelik şefkatinden ve geleceği kaygısından başka aktarılacak bilgiye rastlanılmış değildir.¹⁹ İnciller, Ana ili Oğul arasındaki bu bağı, kaygılı karşı çıkışı dışında hiçbir açıklayıcı bilgi sunmamakta, tamamıyla suskun kalmaktadır.

Sinoptik İnciller bütünüyle incelendiğinde, Meryem'in hiçbir zaman İsa'ya inanan kadınlar arasında bile yer almadığı,pek çok halde havarilerinden dahi daha

¹⁷ Kutsal Kitap, 2004; syf 49

¹⁸ Kutsal Kitap, 2004; syf 14

¹⁹ Hackett H. Virgin Mother New York-1996; syf 36-37

imanlı oldukları sezilenen bu kadınlar içinde anılmadığı, çarmıhı sırtında taşımaya mecbur tutulduğu sırada İsa'nın yanında yürüyen kadınlar arasında dahi bulunmadığı izlenimi edinilmektedir. "Askerler bunları ettiler, İsa'nın haçı yanında, anası ve anasının kız kardeşi duruyorlardı. İsa, annesine anne işte oğlun dedi. Sonra öğrencisine işte annen, dedi."²⁰ ifadesiyle, çarmıha gerildiği sırada annesinin de olduğunu, yalnızca Yuhanna İncilinde söz edilmektedir.²¹

Diğer günümüz İncillerdeki İsa, Golgota (kafatası) tepesinde çarmıha gerilirken, uzaktan olup biteni seyredenlerin arasında annesinin ismi geçmektedir. Bundan sonra, Resullerin İşlerindeki Ey Galileliler, niçin göğe bakıp duruyorsunuz, sizden göğe alınan bu İsa, nasıl göğe gittiğini gördünüzse, öylece gelecektir. O zaman onlar Zeytinlik denilen dağdan şehre döndüler. Bunların hepsi, kadınlar ve İsa'nın anası Meryem ile kardeşleri birlikte olarak daima gayretle duaya devam ederlerdi.²² ifadeyle annesinden tekrar söz etmektedir. Bundan sonra Meryem bir daha ismi geçmemek üzere gözden kaybolmuştur.

Yuhanna İncilindeki iki bölümde annesi Meryem'den söz edilmektedir. Bunların ilkinde, Galile'nin Kana şehrinde yapılan düğüne çağrılan İsa ve öğrencileri yemek sırasında şarabın bittiğini, annesinden duyarlar. "Üçüncü gün Galilenin Kana şehrinde düğün oldu, İsa'nın anası da orada idi; İsa ile şakirtleri de düğüne çağrıldı. Şarap eksilince, İsa'nın anası ona, şarapları yok dedi. İsa, ona, kadın benden sana ne saatim daha gelmedi. İsa, hizmetçilere, küpleri su ile doldurun, şimdi çıkarıp ziyafet reisine götürün, dedi. Ziyaret reisi şarap olmuş suyu tattığı zaman, herkes önce iyi şarabı çok içtikleri zaman kötüsünü kor, sen iyi şarabı şimdiye kadar sakladı. Bundan sonra İsa, anası, kardeşleri ve şakirtleri Kafernahum'a indiler.²³ Burada İsa'nın annesine söylediği, 'kadın benden sana ne' sözünü bir saygısızlık olarak görmemek gerekir.

Bu yanıtta 'kadın' seslenişi, İsa'nın çarmıhta annesine hitabında da yinelenmekte, annesini öğrencisi Yuhanna'ya emanet ederek bakımından sorumlu tutmaktadır. Benden ne istiyorsun, anlamında da yorumlanacak bu ifade, anne ile oğul arasındaki bir sevginin de ifadesi olarak değerlendirilmektedir.²⁴ Bu ve benzeri

²⁰ Kutsal Kitap, 2004; syf 246

²¹ Hackett H. 1996; syf 39

²² Kutsal Kitap, 2004; syf 119

²³ Kutsal Kitap, 2004; syf 93

²⁴ Pelikan J.J., 1990; syf 24

ifadeleri, Eski ve Yeni Ahit'in hemen hemen her metninde rastlanılabilir, kesinlikle de saygıdan başka bir anlamı taşımaz.

'Benim saatim henüz gelmedi' sözünde, İsa, Tanrıdan gelecek bir işareti beklediğini, kendi şanının gözler önüne serileceği o günü sabırsızlıkla gözlediğini anlatmak için de söylemiş olabilir. Ancak her iki ifadeden de, İsa'nın, kendi mesihlik göreviyle ilgili annesinin müdahalesinden hoşnut kalmadığı, annesinin ricalarıyla ve yalvarmalarıyla mesihlik kudretinin farkına varılmadığı gibi sonuç çıkarımlar da olmamış değildir.²⁵ Kanadaki düşünle ilgili konuda, havarilerinin arasından annesine söylediği bu sözlerde, o sıralar henüz başlamakta olan Meryem Ana saygısından çok ruhani rehberliğine duyulan bağlılığına karşı çıkıldığı, böyle bir ihtimalin bulunmadığı vurgulanmak istenmiştir.

Böyle bir yönelişi çürütmek istercesine İsa'nın annesine verdiği bu azarlayıcı ret cevabı, üstlendiği görevin dehşetliliği ve mantığa aykırılığı altında, benzeri reddediş üsluplarına, günümüz İncillerinin çeşitli bölümlerinde de rastlanılmaktadır. Örneğin, ' Küçük kızında murdar ruh olan bir kadın, İsa hakkında haber aldı ve hemen gelip ayaklarına düştü. Kızından cini çıkarmasını ona yalvardı. İsa, ona, bırak önce çocuklar doysunlar, çünkü çocukların ekmeğini alıp onu köpeklere atmak iyi değildir, dedi.'²⁶ ifadesine rastlanıldığı; 'İsa, suyu şarap yaptığı Galile'nin Kana şehrine yine geldi. O adam, inip oğlunu iyi etsin diye yalvardı, çünkü oğlu ölmek üzereydi. Bunun üzerine İsa ona. Alametler ve harikalar görmedikçe, asla iman etmeyeceksiniz. İsa, ona, git oğlun yaşıyor dedi.'²⁷ ve 'Muallim, sana dilsiz ruhu olan oğlumu getirdim. İsa, onlara, ey imansız nesil, ne vakte kadar sizinle beraber olacağım, ne vakte kadar size dayanacağım, çocuğu bana getirin. İsa, ey dilsiz ve sağır ruh, ondan çık ve artık ona girme, dedi. Çocuk ölü gibi oldu, İsa, onu elinden tutup kaldırdı ve çocuk kalktı.'²⁸ ifadelerini andırdığı belirtilmektedir. Akrabalık bağlarının ve güdülerinin, İsa'nın eyleminde öyle çok fazla dikkate alınmamış olması bakımından bu yanıtlar çok anlamlıdır.

Mucizelerin işçisi, kendi yasalarına bağlı kalmakta ve bir başka sese kulak vermektedir. Ancak, bu reddedilişin son olmadığını annesi Meryem de gayet iyi

²⁵ Kutsal Kitap, 2004; syf 42

²⁶ Kutsal Kitap, 2004; syf 96

²⁷ Kutsal Kitap, 2004; syf 45

²⁸ Boyer M.F., 2000; syf 72-73

bilmekte, mucizenin ikna edici kudretine hazır olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Mucizelerin ruhani anlamı,büyük güçlükler ve tuzaklar içine sürüklenen İsa'nın; çevresindekileri kendisine inandırabilmek,vahyin gerçekliğini kanıtlayabilmek için; yardım dileyen kimselere verdiği şifalarla bir işaret sunabilmektir.²⁹

Ancak, vahiy kadar mucizenin kendisi de, beşeri arzulardan bağımsızdı, kişisel istekler yoluyla ortaya çıkmıyordu. Her ikisi de, insan beklentisinin dışında ve üzerinde olan doğrudan Tanrı iradesine bağlı olan işlerdendi. Bu açıklamaların esas maksadı, o sıralar bile judaist eğilimden bir hayli uzaklaşmış olan kilisenin, Meryem'i kendisine bir sembol olarak almasının önüne geçmek de olabilir. Yine günümüz İncillerinden Yuhanna'daki 'İsa,Galile'de geziniyordu. Kardeşleri bile ona iman etmiyordu. İsa, onlara,benim vaktim daha gelmedi, fakat sizin vaktiniz daima uygundur; dünya sizden nefret etmez, fakat benden nefret eder; çünkü dünya hakkında işleri kötü olduğuna ben şahadet ediyorum.'³⁰ ifadelerde, İsa'nın kardeşlerine vermiş olduğu bu yanıtı,benzeri bir içerlemeyi ve azarlayıcı bir üslubu aktarmaktadır.

Günümüz İncillerden Yuhanna'da ikinci olarak annesi Meryem'den söz edilişi, çarmıhın ayağına kadar gelen annesine seslenişiyle ilgilidir. 'Askerler İsa'yı haça geldikleri vakit, onun esvabını alıp her asker için bir pay olarak dört pay etti. İsa'nın haçı yanında, anası ve anasının kızkardeşi, Klopas'ın karısı Meryem ve Mecdelli Meryem duruyorlardı.'³¹ Bu bilinen olaydan ilahiyatla ilgili sonuçların çıkarılmaması gerekir. Ölmekte olan İsa'nın, çarmıhın yanına kadar gelerek oğlunun ölüm halini gören ve çok derin kederlere boğulan annesini teselli etme gayesi içinde olması da doğaldır. Ayrıca, Yuhanna'nın ifadesine bakılacak olunursa , 'kardeşleri bile İsa'ya iman etmiyorlardı'³²; bu nedenle, İsa'nın en güvendiği havarisine annesini emanet etmesi, son derece uygundu. 'İşte senin oğlun,işte senin annen'³³ sözleri, ana ve oğul olarak gördüğü Meryem ile Yuhanna arasında şefkat ve merhamete dayanan sağlam bir bağın kurulması maksadını içermekteydi.

İçinde yaşanan kederli ortamdan da anlaşılacağı üzere, sağlıklı ve kuvvetli olduğu kadar güvenilir de bulunan havarisine, annesinin hamilik görevini verdiğine, 'işte senin annen' dediğine bakılacak olursa, kesin olarak duyulan güvenin kutsallığı

²⁹ Kutsal Kitap, 2004; syf 100

³⁰ Kutsal Kitap, 2004; syf 115

³¹ Kutsal Kitap, 2004; syf 100

³² Kutsal Kitap, 2004; syf 18

³³ Knowing R.J. Our Lord's Virgin Birth and The Criticism of Today, London-1903 syf 51-53

vurgulanmak istenmiştir. Günümüz İncillerinde aktarılan bu olaylardan, İsa'nın, hiçbir zaman, Meryem için, Yahya'nın ruhani anneliği, Tanrıya ulaşan yolda azimle yürüyen gelecekteki bütün inananları için şefkatli şefahtçisi, Tanrıyı doğuran Ana Tanrı gibi nitelendirmede bulunmadığı ve bu gibi işlevleri yüklenmediği,³⁴ son derece açık ve kesindir. Kaldı ki Meryem'in kendisi de, yaşamının hiçbir anında, katolik kiliselerin bağlandığı ve dayandığı ruhani annelik iddiasında veya açıklamasında kesinlikle bulunmamış, böyle bir izlenime yol açmak gibi her hangi bir kerameti de olmamıştır. Meryem, yaşamı boyunca daima mütevazı ve gayretsiz kalmış, İsa'nın etrafında yer alan havarilerden birinden farklı bir konumda bulunmamıştır.

Günümüz İncillerinden Yuhanna'nın son kısımları irdelendiğinde, çarımış olayına sembolik bir anlam verildiği, buna göre Meryem'in Kudüs kilisesini ve Yuhanna'nın da uluslardan olanlara çağrıda bulunan kiliseyi temsil ettiği izlenimi duyar. Muhtemelen Efesliye özgü mistik ve gizemli bir üslup içinde yazılmış olması, günümüzün dördüncü İncil'i olan Yuhanna'da sözü edilen İsa'nın çarımışta ölmesi ve göğe çıkması ölmeyi çok daha ayrıntılı ve ilahiyat vurguları içinde ele almıştır.³⁵

Ancak bunda konunun ilginç olan tarafı, Paul-Petrus-Yuhanna'nın birbirleriyle mektuplaştıkları halde ; Yuhanna'nın İncil'i yazdığından bu mektuplarından hiç birinde kesinlikle söz etmemiş olmasıyla birlikte;belki de bundan daha da garip olanı, Paul'ün ölümünden altmış ya da yetmiş yıl sonra ortaya çıkmış bulunmasıdır.

Yuhanna İncilinde aktarılan, 'Ey baba,bana verdiğin sözleri onlara verdim, onlar kabul ettiler, senden çıktığımı da gerçek bildiler, beni senin gönderdiğine iman ettiler. Ben onlara senin sözünü verdim ve dünya benden nefret eyledi; çünkü ben dünyadan olmadığım gibi onlar da dünyadan değildiler. Sen beni dünyaya gönderdiğin gibi, ben de onları dünyaya gönderdim. Bana verdiğin izzeti ben de onlara verdim ki, biz bir olduğumuz gibi, onlar da bir olsunlar.'³⁶ , bu ifadelere dayanarak, doğmakta olan yeni hristiyanlık ilahiyatında analık etmeni de ilave edilmiş, şükran hislerinin dile getirildiği tam bir ruhani saygı üslubu içinde anneliğin önemi kilise içinde de uygulanır olmuştur.

Meryem tapınması üzerine odaklanmış araştırmacılar, bu konuyla ilgili olarak yaptıkları yorumlarında,son derece gerçekçi davranmışlardır. Bu tarihsel olay üzerinde pek durulmaksızın, sinoptik İncil geleneğinde Meryem'in hazin anlarına

³⁴ Hackett H. 1996; syf 54

³⁵ Kutsal Kitap, 2004; syf 113

³⁶ Caroll M.P., 1986; syf 54-55

kadar geldiğine, İsa ile sözü edilen konuşmaların geçtiğine pek ihtimal vermemektedirler.³⁷ Olayın sembolik bir anlam içerdiğinde ısrarlı görünmektedirler. Denilmektedir ki, 'imanımızın verdiği metanetle, İsa'nın annesinin çarınıta ayaklarının yanında durması ve dua etmesi haliyle; İsa'nın çarınıta bir mucize gösteremediği ve Mesihliğini kanıtlayamadığı iddialarıyla, adeta bir skandala dönüşen İsrail hristiyanlığının çarınıh yenilgisinin, böylece üstesinden gelinmiştir.³⁸

Etnik hristiyanlık, havari sevgisinin kişiselleştirilmesiyle betimlenmekte, daha sonra anneliğe özgü şefkat ve merhamet duygularıyla şekillenmekte olduğundan; daha geniş kilise cemaatlerine hakim olabilmek gayretiyle, analık duygusu giderek öne çıkarılmak istenmektedir.³⁹ Haça gerilmenin yol açtığı hayal kırıklığı bezginliği altında, İsa'nın çarınıta yüceldiği ve geri dünyaya dönerek ölümü yendiği söylentileri çıkarılmıştır. Yine günümüz İncillerinden Yuhanna'daki, İsa'nın duası kapsamındaki 'nasıl ki, ey Baba, sen bendesin ve ben de sendeyim, onlar da bizde olsunlar da, beni sen gönderdiğine dünya iman etsin'⁴⁰ sözlerine, sonradan, havarilerin kapsamında annesi de katılmıştır. Genel olarak katolik kiliselerini temsil eden bir sembol haline gelse de, Meryem'in, İsa ya da Tanrı üzerinde doğrudan bir aracılık kudreti olmadığına ısrar edilmektedir.

Günümüz İncillerinden Matta ve Luka'nın ilk bölümlerinde Bakire Meryem'le ilgili olarak yer alan metinlerin önemi, sadece ve sadece, İsa'nın mucizevi doğumunu aktarmış olmasından gelmektedir. Doğum mucizesini anlatan bu metinlerin, Matta ve Luka İncillerinin diğer bölümlerinden de çok farklı bir yönü ve onlara karşı büyük bir üstünlüğü bulunmaktadır.⁴¹ Bu metinlerdeki açıklamalarla, yalnızca özel yaşam öyküsünü sunmanın çok ötesinde, kilise imanını da açıkça oluşturan ve bunu herkese ilan eden, İsa'nın üstün ve Tanrısal olan doğasının açığa vurulmasını da sağlamalıydı.

İsa'nın Tanrısal bir öze sahip olduğunu ilan eden bu anlatımlar, karakterinin bu yüceliği, sadece bir yaşam öyküsü veya tarihsel bir ifadeyi kapsamamakta, İsa'nın Tanrının Oğlu olduğu savını da öne sürmekteydi. İsa'nın kendi yaşamında bu yüceliğini ispat edecek mucizeleri olmuş olsa dahi, bunların belirli bir üslup içinde

³⁷ Caroll M.P., 1986; syf 56

³⁸ Hackett H. 1996; syf 59

³⁹ Kutsal Kitap, 2004; syf 113

⁴⁰ Milburn R.L.P. Early Christian Interpretations of History London-1954 syf 82-83

⁴¹ Milburn R.L.P., 1954; syf 84

aktarılmasına, böylece başlanmaktaydı. Bakire doğum, kilisenin telkin ettiğiinden daha önemli bir içeriğe sahipti.⁴²

En önemli yanı da, hiç kuşkusuz, yeniden diriliş mucizesine bir başlangıç yapmış olmasıydı. Özellikle de, "Ateşten dillere benzer bir şeylerin dağılıp her birinin üzerine indiğini gördüler. İmanlıların hepsi Kutsal Ruhla doldular, Ruhun onları konuşturduğu başka dillerle konuşmaya başladılar. Herkes kendi dilinin konuşulduğunu duyunca şaşakaldı. Bunun üzerine on birlerle birlikte öne çıkan Petrus, bu gördüğünüz peygamber Yoel aracılığıyla önceden bildirilen olaydır. Bütün insanların üzerine Ruhumu dökeceğim, onlar da peygamberlik edecekler. Kan, ateş ve duman bulutları görülecek, güneş karacak, ay kan rengine dönecek, o zaman Rab'bi adıyla çağıran herkes kurtulacaktır."⁴³ ifadelerde sözü edilen, Peter'in 'kulu İsa' nitelemesiyle, Tanrının üstün işleri,harika mucizeleri ve işaretleriyle kendisine duyduğu güvenden bahsetmiş, kötü insanların eline vererek çarmıha gerdirdiğini açıklamıştır.

Artık , "Davud bir peygamberdi ve soyundan gelen birini" tahtına oturtacağına dair Tanrının kendisine ant içerek söz verdiğini biliyordu. Geleceği görerek Mesih'in ölümden dirilişiyle ilgili şu sözleri söyledi, o ölümler diyarına gelmedi, bedeni çürümedi. Tanrı, İsa'yı ölümden diriltti, O Tanrının sağına yüceltilmiş, vaat edilen Kutsal Ruh Baba'dan almış, şimdi gördüğünüz gibi üzerimize dökmüştür."⁴⁴ açıklamasıyla, Peter,İsa çarmıha gerildi, öldü, yeniden dirildi ve göğe yükseldi ifadelerinde,İsa'yı sadece bir 'kul' olarak görmekle; Paul'un ruhta Tanrı bedende insan yorumuyla apaçık bir çelişki içine düşmüştür.

Özellikle de, Peter'in,'Tanrı kulu İsa'yı yükseltti,kulunu size gönderdi' gibi ifadeleri; daha sonra formüle edilecek olan 'Tanrının Oğlu' nitelemesiyle apaçık bir çelişkiye düşmüş gibi görünmektedir. Paul, beden-ruh ya da Tanrı-insan ikileminden, kendine özgü yorumuyla bir sonuç çıkartmış; "Kutsal yazılar uyarınca Mesih günahlarımıza karşılık olarak öldü, gömüldü ve kutsal yazılar uyarınca üçüncü gün

⁴² Kutsal Kitap, 2004; syf 121

⁴³ Knowling R.J. 1903; syf 56

* Oysa,Meryem,Davud'un soyundan gelmemekteydi. Nitekim,Davud'un Soyundan gelenin, Meryem değil de,Meryem'in kocası olan Yusuf olduğu;Davud'un soy kütüğü sıralanırken, belirtilen 'Davud,Uriya'nın karısından doğan Süleyman'ın babasıydı. Mattan Yakup'un babasıydı,Yakup Meryem'in kocası Yusuf'un babasıydı; Meryem'den de Mesih diye tanınan İsa doğdu' (Matta 1:15-16) ifadeden anlaşılmaktadır. İsa'nın,Davud'un soyundan gelen Yusuf ile bedensel bir bağının olmadığına göre,Davud'un Oğlu nitelemesinin dayanağı da bulunmamaktadır.

⁴⁴ Knowling R.J., 1903; syf 56

ölümden dirildi. Ölüm bir insan aracılığıyla geldiğine göre, ölümden diriliş de bir insan aracılığıyla gelir. Herkes nasıl Adem'de ölüyorsa, herkes Mesih'te yaşama kavuşacaktır."⁴⁵ ve "Tanrı, Oğlu Rabbimiz İsa Mesih'le ilgili bu İncil'i peygamberleri aracılığıyla kutsal yazılarda önceden vaat etti. Rabbimiz İsa Mesih beden açısından Davud'un soyundandır; kutsallık ruhu açısından ise ölümden dirilmiş olmakla Tanrı'nın Oğlu olduğu kudretle ilan edildi. Tanrı Mesih'i kanıyla günahları bağışlatan ve imanla benimsenilen kurban olarak sundu. Tanrı, insanları, İsa Mesih'e olan imanlarıyla aklar. Bunu, iman eden herkes için yapar. Hiçbir ayırım yoktur. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrının yüceliğinden yoksun kaldı."⁴⁶ düşüncesiyle, İsa'nın hem Tanrı ve hem de insan olduğunu ikna etmeye çalışmıştır.

Çarmıha gerilme ve ölme, ile, yeniden dirilme ve göğe çıkma halleri arasında yeni bir kavramı ileri sürmekle, Tanrının İsa'da vücut bulduğu iddiasında bulunmaktadır. Paul'e göre, Tanrı insan olmuş ve insanlar arasında yaşamıştır. Nitekim, "Yaşam veren ruhun yasası, Mesih İsa sayesinde beni günahın ve ölümün yasasından özgür kıldı. İnsan benliğinden ötürü güçsüz olan kutsal yasanın yapamadığını Tanrı yaptı. Öz Oğlunu günahlı insan benzerliğinde günah sunusu olarak gönderip günahı insan benliğinde yargıladı. Mesih, Tanrı özüne sahip olduğu halde, Tanrıya eşitliği sınıksız sarılacak bir hak saymadı. Ama kul özünü alıp insan benzeşiminde doğarak ululuğunu bir yana bıraktı. İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme, çarmıh üzerindeki ölüme bile boyun eğip kendini alçalttı. Bunun için de Tanrı Onu pek çok yükseltti ve Ona her adın üstünde olan adı bağışladı. Öyle ki, İsa'nın adı anıldığında gökteki yerdeki ve yer altındaki herkes diz çöksün, her dil Baba Tanrının yüceltilmesi için İsa Mesih'in Rab olduğunu açıkça söylesin."⁴⁷ ifadesiyle Paul, İsa'nın Tanrıyla aynı öze sahip olduğunu öne sürmekle; daha sonra oluşturulacak üçlü teslisin de temelini atmıştır.

Tanrının oğlu, Tanrıyla aynı öze sahip gibi görüşler, Yuhanna İncilinde de kendine uygun zihinsel tasarımı bulmuştur. Buradaki, 'Ben ve Baba biriz; Baba bende ben de Babadayım; başlangıçta söz vardı, söz Tanrıydı başlangıçta O, Tanrıyla birlikteydi; söz insan olup aramızda yaşadı, Babadan gelen Oğul'un yüceliğini gördük'⁴⁸ gibi ifadelerle, İsa tanımlanırken, İsa'nın ezelden Tanrıyla birlikte

⁴⁵ Kutsal Kitap, 2004; syf 180

⁴⁶ Kutsal Kitap, 2004; syf 156

⁴⁷ Kutsal Kitap, 2004; syf 161, 204

⁴⁸ Kutsal Kitap, 2004; syf 105

var olduğu ve İsa'nın Tanrılığı vurgulanmaktadır. Bu açıklamalarda İsa'nın Bakireden doğduğundan söz edilmekte, Bakireden doğum, Paul ve Yuhanna'da sadece ima edilmekte, esas vurgu Tanrının Oğlu üzerinde olmaktadır.

Günümüz İncillerinden Matta'daki, "İsa Mesih'in doğumu şöyle oldu : Annesi Meryem,Yusuf'la nişanlıydı. Ama birlikte olmalarından önce Meryem'in Kutsal Ruh'tan gebe olduğu anlaşıldı. Nişanlısı Yusuf, ondan sessizce ayrılmak niyetindeydi. Böyle düşünmesi üzerine, Rab'bin bir meleği rüyada ona görünerek, Davut Oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma, çünkü onun rahminde oluşan Kutsal Ruh'tandır. Meryem'in bir oğlu olacak, adını İsa (Rab kurtarıcı,anlamına gelir) koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından o kurtaracak. Bütün bunlar, Rab'bin peygamber aracılığıyla bildirdiği şu söz yerine gelsin diye oldu, İşte kız gebe kalıp bir oğul doğuracak, adını Immanuel (Tanrı bizimle,demektir) koyacaklar. Yusuf uyanınca, Rab'bin meleğinin buyruğuna uydu ve Meryem'i eş olarak yanına aldı."⁴⁹ ifadede Tanrının oğlu vurgusu bulunmazken; Luka'daki "Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesinin gücü sana gölge salacak. Bunun için doğacak olan kutsal, Tanrı Oğlu denecektir."⁵⁰ ifadeyle,Tanrının Oğlu nitelemesi daha da belirginleşmektedir.

Yine Paul'un "Günah bir insan aracılığıyla, ölüm de günah aracılığıyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi. Kutsal Yasadan önce de günah vardı, ama yasa olmayınca günahın hesabı tutulmaz. Ölüm, bir tek adamın suçu yüzünden o tek adamın aracılığıyla egemenlik sürdürüyse, Tanrının bol lütfunu ve aklanma başışını alanların bir tek adam, yani İsa Mesih sayesinde yaşamda egemenlik sürecekleri çok daha kesindir."⁵¹ ifadesine göre, İsa,Tanrının lütfunun gerçekleşmesi için ikinci bir Adem'di.

Böylece, Paul'un bu yorumları günümüz İncillerinden Matta'daki " Annesi Meryem, Yusuf'la nişanlıydı. Ama birlikte olmalarından önce Meryem'in Kutsal Ruh'tan gebe olduğu anlaşıldı."⁵² ve Yuhanna'daki "Başlangıçta söz vardı,söz Tanrıydı. Her şey Onun aracılığıyla var oldu,var olan hiçbir şey Onsuz olmadı. Yaşam ondaydı,yaşam insanların ışığıydı. O,dünyadaydı,dünya onun aracılığıyla var oldu,ama dünya onu tanımadı. Kendisini kabul edip iman edenlerin hepsine Tanrının

⁴⁹ Kutsal Kitap, 2004; syf 1-2

⁵⁰ Kutsal Kitap, 2004; syf 56

⁵¹ Kutsal Kitap, 2004; syf 158

⁵² Kutsal Kitap, 2004; syf 1

çocukları olma hakkını verdi. Onlar ne kandan,ne bedenden ve ne de insan isteğinden doğdular,tersine Tanrıdan doğdular. Söz insan oldu aramızda yaşadı. Onun yüceliğini, biricik Oğul'un yüceliğini gördük "⁵³ giriş cümleleriyle bir uyum sağlanmış bulunuyordu.

Günümüz İncillerinden Matta'da Bakirenin doğum yapacağı, İşaya'daki "Dinleyin ey Davud'un torunları,Rab'bin kendisi size bir belirti verecek,işte kız gebe kalıp bir oğul doğuracak,adını İmmanuel koyacak "⁵⁴ ifade, alıntı yapılarak bildirilmiştir. Bu kehanet alıntısı, hristiyanların okumaktan ruhani bir mutluluk duydukları, Eski Ahit kitabının M.Ö. 270 yılında yazılan Yunanca tercümesinde bulunmaktadır. Eski Ahit'in İbranî dilindeki aslında,bakire (bethulah) doğum yerine, genç bir kadın (almah) kelimesi bulunmaktadır. Eski Ahit'in Yunanca versiyonunda almah kelimesi yerine bakire anlamına gelen parthenos kelimesi kullanılmıştır.

Oysa Hebrew'de kelime kökeni itibarıyla 'genç kadın gebe kaldı' denilmektedir. Kutsal metinlerdeki bu farklılığa rağmen, Yunanca uyarlamasının esas alınan Matta İncilindeki bu ifadede doğacak çocuğun ismi üzerinde vurguda bulunulmuş, 'Tanrı bizimle' anlamına gelen 'İmmanuel' kelimesine dikkatler çekilmektedir.⁵⁵ Konulan bu ad, Tanrının İsa'da vücut bulacağı öğretisini, çok takdir toplayacak şekildeki ifadesinden başkaca bir anlamı taşımamaktadır.

Bakire doğum konusu, günümüz İncillerinden Matta'da başka bir yerde değinilmemekte, Markos İncili Tanrının Oğlu nitelemesiyle başlayıp İşaya'dan 'habercimi senin önünden gönderiyorum, o senin yolunu hazırlayacak' ⁵⁶ alıntısıyla devam etmektedir. Matta İncilinin esas tarzı, İsa'nın Mesih olduğu, bedensel olarak Davud'un soyundan gelmemiş olsa da Tanrının oğlu olarak nitelendirilmesine kaynak oluşturmak üzere, Eski Ahit'teki 'Oğlumu Mısır'dan çağırdım'⁵⁷ ifadesi seçilmiştir.

İsa'nın, Davud'un soyundan geldiği, Matta İncilindeki, 'Yakup, Meryem'in kocası Yusuf'un babasıydı; Meryem'den de Mesih diye tanınan İsa doğdu'⁵⁸ ifadesine dayandırılmaktadır. Oysa İsa, bakireden doğduğuna göre, Mesih'in soy kütüğünde, Meryem'in kocası Yusuf'la bedensel bir bağın kurulması da olanaksız olduğu için, Davud'un soyundan geldiği iddiası da temelini kaybetmektedir.

⁵³ Kutsal Kitap, 2004; syf 92

⁵⁴ Kutsal Kitap, 2004; syf 671

⁵⁵ Kutsal Kitap, 2004; syf 671

⁵⁶ Kutsal Kitap, 2004; syf 94

⁵⁷ Kutsal Kitap, 2004; syf 97

⁵⁸ Kutsal Kitap, 2004; syf 118

Matta'daki şeceresine göre, gerçekte, İsa, Davud'un soyundan gelmemiştir. Bu nedenle, Yusuf'un, İsa üzerinde bir baba sıfatı olmadığı için; İsa ile Davud'un soyu arasında doğrudan bir bağlantı da kurulamamaktadır. Luka İncilinde, yine Yusuf ile Davud'un soyuna bağlanılan İsa'nın soy kütüğü, İsa'dan başlatılmakta, 'İsa, göreve başladığı zaman otuz yaşlarındaydı, Yusuf'un oğlu olduğu sanılıyordu'⁵⁹, denilmektedir.

Ortaya gerçekten büyük bir güçlük çıkmış, Davud'un mucizesi ve Eski Ahit kaynağı üzerinden kurulan kehanetler hep Davud'un soyu öngörüsüne dayandığı için , bu yönüyle de, İsa'nın Eski Ahit ile bağlantısını kopartmıştır. Yusuf yoluyla kurulan Davud'un soyu bağlantısı, Luka İncilinde, "Elizabet'in havariliğinin altıncı ayında, Tanrı, Melek Cebrail'i, Celile'de bulunan Nasıra adlı kente, Davud'un soyundan gelen Yusuf adındaki bir adamla nişanlı olan kıza gönderdi, kızın adı Meryem'di; Onun yanına giren Melek, korkma Meryem dedi, sen Tanrının lütfuna eriştin, gebe kalıp bir oğul doğuracak adını İsa koyacaksın; Meryem, meleğe, bu nasıl olur, ben erkeğe varamdım ki, dedi"⁶⁰ ifadeleriyle anlatılmaktadır. Günümüzün diğer iki İncili, bakire doğumla ilgili pek bir şey söylememektedir.

Luka'nın ilk iki kısmı, Sinoptik yazar geleneğinden oldukça ayrılmış, mükemmel bir ilahiyat örneğini içererek, Eski Ahit'ten alınan kaynak ifadeleri derlemekte, mezmurlar tarzındaki lirik anlatımlarıyla okuyucu üzerinde derinden tesirde bulunmaktadır. Tamamıyla judaist-mesih vurgusu atmosferi içinde aktarılmış olsa dahi; Luka İncilinin genel eğilimi, Tanrının Oğlu vurgusuyla çoktanrıcılık içeriğine sahip bulunmaktadır. Özellikle de buradaki, 'O büyük olarak, kendisine Yüceler Yücesinin Oğlu denecek, Rab Tanrı Ona atası Davud'un tahtını verecek; Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesinin gücü sana gölge saracak, bunun için doğacak olana Kutsal Tanrının Oğlu denecek'⁶¹ ifadesindeki 'yüceler yücesi' nitelemesi, bütün ilahların üzerinde olan bir tanrı vurgusunu dile getirdiği için, çoktanrıcılığın eğilimini yansıtmaktadır.

Tanrı ile insan arasındaki ilahi güçlerin bulunduğu inancı, çoktanrıcılığın temel içeriğini oluşturmaktadır. İnsanların kaderlerine hükmeden çeşitli ilahlar bulunmaktadır. Bu ilahların üzerinde de, yücelerin yücesi namıyla esas ilah yer almaktadır. Başlangıcın yaratıcı ruhu, bütün varlıkların ve ilahların üzerinde yer alan,

⁵⁹ Kutsal Kitap, 2004; syf 127

⁶⁰ Kutsal Kitap, 2004; syf 326

⁶¹ Kutsal Kitap, 2004; syf 84

bu yücelerin yücesine atfedilmektedir. Nitekim aynı ifadeye "Var mı senin gibisi ilahlar arasında ya Rab? Senin gibi kutsallıkta görkemli, heybetiyle övgüye değer,harikalar var mı? "62 ezgisinde de rastlanılmaktadır.

Cebraill vahiyle Meryem'e ulaştırılan bu haber,Eski Ahit'in yaratılış kavramı anlatımında sunulmuş, Yunan-Doğu mitinin bakire doğumunun içerdiği kahramanlıklarıyla ve yarı ilah güçleriyle donatılmış bir üslubu seçmemiştir. Tanrının yaratıcı kudretinin bu yeni sergilenmesinde,ilginç açıklamalarda bulunulmuş, geçmişin bütün etkili ifadelerini kullanmaktan hiç geri kalmamıştır. Özellikle de, " O büyük olarak, kendisine Yüceler Yücesinin Oğlu denecek, Rab Tanrı Ona atası Davud'un tahtını verecek; Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesinin gücü sana gölge saracak, bunun için doğacak olana Kutsal Tanrının Oğlu denecek. Rab Tanrı Ona atası Davud'un tahtını verecek. O da sonsuza dek Yakub'un soyu üzerinde egemenlik sürecek,egemenliğinin sonu hiç gelmeyecektir."<63 ifadeyle,Meryem'e sunulan bu şeref ve övgü, Tanrının yaratıcı kudretinin bir delili olarak gösterilmektedir. Davud'un soyundan gelen Yusuf ile henüz daha nişanlı bir haldeyken , İsa'ya hamile olduğunun bildirilmesi ve gerçekleşen bakire doğumu nedeniyle, "Kadınlar arasında kutsanmış bulunuyorsun, rahminin ürünü de kutsanmıştır."<64

Böylece, İsa ve Yahya, Rab ve haberci bir aradadır, Tanrının yaratıcı kudretinin birer delili olarak anneler de oradadır, övgüye Elizabeth'in sözleriyle başlanılmıştır. Müjdeyi getiren haberci başını eğerek Rab'bini selamlamıştır. Elizabeth'in selamının gerçek anlamı da budur. Meryem'e olan saygıları ve Onu yüceltmeleri, taşıdığı insanın yüceliğinden gelmektedir. 'Rabbimin Annesi' ifadesiyle, Kutsal Mesih, beklentisinin yerine geldiği anlatılmak istenmektedir.⁶⁵ Elizabeth'in bu selamlaması,Bakire Meryem'e beslenen saygıyı,Theotokos (Tanrı Annesi) namıyla gerçekleşecek tapınmayı önceden bildirir niteliktedir.

Bu selamlamaya Meryem'in verdiği yanıt olan "Meryem de şöyle dedi, Canım Rab'bi yüceltir, Ruhum kurtarıcı Tanrı sayesinde sevinçle coşar; çünkü O, sıradan biri olan kuluyla ilgilendi, işte bundan böyle bütün kuşaklar beni mutlu sayacak, çünkü güçlü olan benim için büyük işler yaptı"⁶⁶ ifadesi, tamamıyla Eski Ahit özünde

⁶² Kutsal Kitap, 2004; syf 71

⁶³ Kutsal Kitap, 2004; syf 57

⁶⁴ Kutsal Kitap, 2004; syf 58

⁶⁵ Kutsal Kitap, 2004; syf 58

⁶⁶ Kutsal Kitap, 2004; syf 57

ve üslubundadır. Mezmurlar kitabından etkilenmiş gözükse de, özel olarak oğlu Samuel'i Tanrıya adayan Hanna'nın duasını anımsatmaktadır.

"Kutsallıkta Rab'bin benzeri yok, çünkü Rab her şeyi bilen Tanrıdır, Rab öldürür diriltir de,ölüler diyarına indirir ve çıkartır. O, kimini yoksul, kimini varıl kılar. Kimini alçaltır, kimini yükseltir. Yeryüzünün temelleri Rab'bindir. O,dünyayı onların üzerine kurmuştur."⁶⁷ Benzeri ifadelere, Tevrat'ın Mısır'dan Çıkış kitabında, Harun'un kız kardeşi Miryem'in tefi eline alarak Musa'yla birlikte söylediği zafer şarkısında da rastlanılmaktadır. "Ezgiler sunacağım Rab'e, çünkü yüceldikçe yüceldi,atlıları denize döktü. O kurtardı beni,övgüler sunacağım ona, yücelteceğim Onu, savaş eridir Rab. Sağ elini uzattın, yer yuttu onları. Bileğinin gücü karşısında taş kesilecekler."⁶⁸

Meryem'in övgüsü, yalnızca kendi duygularını yansıtmamakta, belki de bundan daha çok, saf İsrail geleneğini içermektedir. En yüce gayeler içinde, asırlardan beri halkının beklediği Mesih beklentisini dile getirmekte, halkının İsrail için betimlediği bakire kız rolünü canlandırmaktadır. Böylesine bir kültürel birikim, günümüz İncillerinden Luka'daki mısralar içinde özümsemekte, Tanrının vaadi dile getirilmektedir.

"Kuşaklar boyunca kendisinden korkanlara merhamet eder. Bileğiyle büyük işler yaptı. Hükümdarları tahtlarından indirdi, sıradan insanları yükseltti. Aç olanları iyiliklerle doyurdu, zenginleri ise eli boş çevirdi."⁶⁹ Böylece Tanrının her şeye kadirliği övülmekle, kendisini sıradan bir kul olarak nitelendiren kendisiyle ilgilendiğini bildirmektedir. Benzeri bir üslup içinde, yine günümüz İncillerinden Luka'daki "İsa, gözlerini öğrencilere çevirerek,şöyle dedi : Ne mutlu size ey yoksullar, çünkü Tanrının egemenliği sizindir. Ne mutlu size, şimdi açlık çekenler, çünkü doyurulacaksınız. Ne mutlu size ey ağlayanlar, çünkü güleceksiniz. Vay halinize ey zenginler, çünkü tesellinizi almış bulunuyorsunuz. Vay halinize şimdi tok olanlar, çünkü açlık çekeceksiniz."⁷⁰ ifadeyle, zenginlik yerilmekte ve fakirler yüceltilmekte, bu dünya ile ölümden sonraki hayat birbirine zıt kılınmaktadır.

Günümüz İncillerindeki bu ifadelere bakılacak olursa, sınırsız ve belirlenemeyen güç sahibi olan İsa'nın üzerinde Meryem'in hiçbir etkisinin olmadığı gayet açıktır. Özellikle de, "İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte

⁶⁷ Kutsal Kitap, 2004; syf 64

⁶⁸ Kutsal Kitap, 2004; syf 70

⁶⁹ Kutsal Kitap, 2004; syf 56

⁷⁰ Kutsal Kitap, 2004; syf 65

gelince, görkemli tahtına oturacak, ulusların hepsi Onun önünde toplanacak, O da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi insanları birbirinden ayıracaktır. Sağındaki kişilere, sizler babamın kutsadıkları, gelin diyecek, dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın. Solundakilere şöyle diyecek, Ey lanetliler, çekilin önümden, İblis ile melekleri için hazırlanmış olan sönmez ateşe gidin. Onlar sonsuz azaba, doğrular ise sonsuz yaşama gidecekler."⁷¹ ifadeler, yargılamada kişinin kendi özverili davranışlarının belirleyici olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle, Kutsal Meryem bağlılığı, Batı kültürünün hristiyanlığı özümsemesiyle birlikte ortaya çıkmış ve yaygınlık kazanmıştır.

Nitekim İncillerdeki bakire doğum, Tanrının yaratıcı kudretinin vurgulaması altında İsa'nın kendisiyle ilgilidir, Meryem'in övülmesi ve yüceltilmesi gibi bir niyeti içermektedir.⁷² Meryem'in yüceliğinin duyurulması gibi bir gayeyi taşımadığından; İsa'nın efendiliğini, Tanrıyı her şeye kadir olduğunu, bildirmek istemektedir. İsa'nın bakireden doğumunun ilanında, yaratılış gününün mutluluk ilkesinin kesinliği duyurulmaktadır. Bakire doğumun mucizevi fizyolojisi, son derece mütevazi bir yerde gerçekleşmiştir.

Hristiyanlıktaki İsa'ya tapınmanın da temelini oluşturan, Tanrının İsa'da vücut bulduğu inancının kökleri, bu bakire doğuma dayanmaktadır. Kilisenin Bakire Meryem sembolü, başlangıçta, Tanrının İsa'da vücut bulduğu inancının yayılmasına neden olmuşken, giderek Batı kültürü içinde Meryem'in de bir Tanrı olduğu inancının yerleşmesine yol açmıştır.⁷³ Oysa bakire doğumla İncil'in içerdiği eğilim, İsa'nın mesihlik kudreti dolayısıyla Tanrının oğlu olarak anıldığı Kutsal Ruhla bağlantısı nedeniyle de Tanrıyla özdeş kılındığıydı.

Üçlü teslisin de gerekçesini hazırlayan bu özdeş ve bir olma iddiaları; giderek, Bakire Meryem'in de aynı öze sahip olduğu inancının benimsenmesine, Tanrıyı doğuranın da bir Tanrıdır⁷⁴ iddiasının kanıksanmasına yol açmıştır. Böylece Kutsal Meryem, kilise tapınmalarında bir adım İsa'nın önünde yer almış, İsa'ya giden yolun başlangıcında bir konum edinmiştir. Meryem, yalnızca bir tanık olarak değil, Tanrının İsa'da vücut bulmasının kutsal bir aracı kılındığından şanı ve şerefi de yüce olmaktadır. Katolik inancına göre, artık Meryem'in, İsa ve Tanrı ile aynı özden

⁷¹ Kutsal Kitap, 2004; syf 31

⁷² Pelikan J.J., 1990; syf 25-26

⁷³ Pelikan J.J., 1990; syf 27

⁷⁴ Boyer M.F., 2000; syf 74-75

geldiğine, şefkati ve merhametliliğiyle de Tanrıya uzanan bu yolda ilk sırayı aldığına, hiç kuşku duyulmamaktadır.⁷⁵

Bakire doğumu nedeniyle İsa'yı, Eski Ahit'deki Adem ile kıyaslanmasını yapan Paul, "Biz daha günahkarken, Mesih bizim için öldü. Böylece şimdi Onun kaniyla aklandığımızı göre, Onun aracılığıyla Tanrının gazabından kurtulacağımız çok daha kesindir. Bir kişinin suçu yüzünden bir çokları öldüyse, İsa Mesih'in lütfuyla verilen bağış bir çokları yararına daha da çoğaldı. Günahın çoğaldığı yerde, Tanrının lütfu daha da çoğaldı."⁷⁶ ifadesiyle, kurtuluşa giden yolun Meryem ile başlamadığını, İsa ile başladığını vurgulamak istemiştir. Diğer taraftan, Tertullian, bakire doğuma kesin bir yorumda bulunmakta; 'Meryem'in bakireliği, henüz Yusuf'la evlenmemiş olmasıyla ilgilidir, doğum olayıyla ilgili değildir. Bu nedenle Meryem, Yusuf'la evlenmeden önce anne olmuştur'⁷⁷, demektedir.

Bakire doğum ve Meryem'in hayatı, üçüncü asır içinde Batı kültürü içinde giderek daha fazla dikkatleri çekmiş; geliştirilen Kutsal Ruh kavramı altında İsa'nın bu mucizevi doğumu, yalnızca Meryem tapınmasını değil, asketik yaşama idealini de beraberinde getirmiştir.⁷⁸ Gerçek yaşamında İsa, hiçbir şekilde münzeviliği benimsemediği halde, manastırlara kapanarak tek başına acı çekmek büyük bir rağbet bulmuştur. Asketik idealin bir yaşama tarzı olarak benimsenilerek aniden yayılmasının, insanlardan kopuk bir halde münzevi yaşama tarzının yerleşmesinin tek nedeni, Meryem'e olan bağlılık ve saygıdır.

Yalnız tek başına kalınarak çekilen çilenin, manastır münzevi odalarında açlık ve susuzluk içinde geçirilen günlerin hep bir tek emeli ve ideali vardır : Meryem'in sürekli bakirelik halinin övülmesi ve çarşıdaki İsa'nın annesi olarak acılarının hissedilmesidir. İsa'nın Bakire Anası⁷⁹ olarak Meryem, aynı zamanda ideal bir Tanrıya bağlılık örneğini sunmakta, tasvirler yoluyla inananları üzerine derinden tesir etmektedir. Ayrıca, kutsal bakire olarak Meryem'in bu şekilde övülmesi ve yüceltilmesi, üçlü teslis öğretisinin ayrıntılı olarak işlenmesine ve oluşturulmasına bir temel sağlamıştır.

2- İki Doğalı İsa İnancı Ve Tanrı Anası Yönelişi

⁷⁵ Boyer M.F., 2000; syf 76

⁷⁶ Kutsal Kitap, 2004; syf 158

⁷⁷ Warner M. The Myth and The Cult of the Virgin Mary New York-1976 syf 112

⁷⁸ Knowling R.J., 1903; syf 113-114

⁷⁹ Caroll M.P., 1986; syf 59-60

Hristiyanlığın siyasal olarak zafere ulaştığı günden on iki yıl sonra 325 yılında toplanan Niceae (İznik) Kurulunda Arius'un teorisi kınanarak ret edilmiş; Oğul ile Baba'nın aynı Tanrı özüne sahip bulunduğu vurgulanarak, İsa'nın mükemmel Tanrısallığına iman edilmiştir. İsa'nın Tanrı olarak kabulü, öz birliği ilkesi nedeniyle, Tanrıyı doğuranın da Tanrılığının benimsenmesi sonucunda, Tanrı Anası (Theotokos) kavramı⁸⁰ ortaya çıkmıştır. Theotokos kavramının başlangıçtaki niyeti, Bakire Meryem'in Tanrı ile aynı özden geldiğinin ispatı olmadığı, İsa'nın beşeri özelliğinin yanında Tanrısallık bir mükemmelliğinin de olduğunun açıklaması olduğu halde; giderek Bakire Doğum, cevher birliği anlayışını hakim kıldığı ölçüde, üçlü teslisin de temel dayanağı haline gelmiştir.

İsa'nın içindeki Tanrıya iman edildiği derecede, annesi olarak Meryem'in de aynı öze ve niteliğe sahip bulunduğu öne sürülmüştür. Bakire doğum ve İsa'nın Tanrısallık öze sahip olmasıyla başlayan üçlü teslis dogması, giderek, Tanrıyı yeryüzündeki insan seviyesine indirmiş, anneye ve oğula tapınma yoluyla Tanrıya ibadet edildiği bilinci aşılama çabasıdır. İşlenen bu suç, hristiyanlığın kutsal kıldığı belgelerinden olan "Mesih,Tanrı özüne sahip olduğu halde, Tanrıya eşitliği sımsıkı sarılacak bir hak saymadı. Kul özünü alıp insan benzerliğinde doğarak ululuğunu bir yana bıraktı. İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme boyun eğip kendini alçalttı."⁸¹ ifadesine, özellikle de 'şekilde insan' yorumuna pek uymamaktadır.

Ana Tanrı nitelemesinin, dördüncü asır boyunca Mısır dışında yayılma ihtimali bulunmamaktadır. Beşinci asrın ilk yarısında Theotokos nitelemesi büyük bir yükseliş göstermiş, şiddetli tartışmalar arasından siyasal otoritelerin müdahalesi sonucunda genel bir kabul görmüştür. Dar kapsamda da olsa, üçlü teslis öğretisinin dayanağı haline getirilen Tanrı Anası nitelemesi, Efes (431) ve Kalsidan (451) kurullarının ilgisini çekmiştir. Bu kurullarda girilen tartışmaların temel konusu, hep İsa'nın kişiliğiyle sınırlı kalmış, Meryem Ana ile doğrudan ilgilenilmemiştir.⁸² Meryem'in şahsiyetine büyük saygı ve sevgi duyulmuşsa da, resmi şekilde Meryem Ana tapınması pek dile getirilmemiştir.

Niceae kurulu, karşılaşılan sorunu kesin olarak ortaya koymuş, İsa ile Tanrının aynı özden geldiği ve dolayısıyla da özdeş oldukları kararına varmıştır. Bu seviyenin aşılmasında kalınmasının veya aşırılığa kaçılmasının, içinden çıkılması imkansız iman

⁸⁰ Caroll M.P., 1986; syf 62

⁸¹ Kutsal Kitap, 2004; syf 206

⁸² Kutsal Kitap, 2004; syf 204

güçlükleriyle karşılaşılacağı sonucuna varmıştır. Nicaea kurulu açısından Tanrı Anası ifadesi, öyle çok şüpheli görünmemiştir. Daha ilk başlangıcından beri hristiyanlar, 'Tanrı bizim için acı çekti, Tanrı yine bizim için çarmıha gerildi'⁸³ imanına dayanmışlardır. Tanrının çarmıha gerilerek öldürülmesi ve Tanrının Bakire Meryemden doğmasından başka hiçbir şeye inanılmamıştır.

Başlangıçta, Meryem'in, İsa'nın annesi olduğu ve Tanrının anası olarak nitelendirilmediği kesindir. Tanrının, İsa'nın içinde olduğuna beslenen inanç, Meryem'in İsa'nın annesi olarak nitelendirmesinin daha uygun olduğu, Tanrının annesi ve Tanrı olamayacağı görüşüne de dayanak oluşturmaktaydı. İsa'nın kendisinin de vaftiz edilmeden önce Tanrının oğlu olduğunu bildirmedeği için, Bakire Doğumla başlayan bir Tanrılık niteliğinin olmadığı görüşü öne sürülmüştür.⁸⁴ Nestorius, 428 yılında cemaati Meryem konusunda ikiye bölünmüş bir halde bulmuş, bir kısmı Meryem'e Tanrının Anası nitelemesiyle tapınmaya başlanılan; diğer bir grup da, sadece, insanın annesi sıfatıyla saygı duyduğunu fark etmiştir. Nestorius, her iki grubu birbiriyle barıştırmak ve uzlaştırmak için çok büyük bir çaba sarf etmiş, Meryem'in konumunun İsa'nın Annesi namıyla anılmasının daha uygun olacağını önermiştir.⁸⁵ Meryem Ana tapınmasıyla ilgili olarak kuşkularını dile getirdiğinde, büyük çalkantılara neden olmuş, öğretisini vaazlarıyla açıklamaya ve çevresindekilere Theotokos temelindeki endişelerini aktarmaya başlamıştır.

Nestorius, bu vaazlarında İsa'nın biri insan ve diğeri de Tanrı olmak üzere İsa'nın iki temel doğası bulunduğunu açıklamakla görüşlerine bir başlangıç yapmaktadır. Demektedir ki, Kutsal metinler İsa'nın doğumundan veya ölümünden söz ettiği zaman, Tanrı olarak İsa'nın doğduğunu ve öldüğünü anlatmakta; insan olarak İsa'nın doğduğunu veya öldüğünü kast etmektedir.⁸⁶ İsa ya da Rab, her iki doğayı uygun şekilde ifade etmektedir.

Nestorius, Meryem'in, İsa'nın annesi Christotokos olarak anılmasını istemiş; doğumuyla Tanrının Oğlunun hayat bulduğunu ve Meryem'in de Tanrının Oğlulla birlik kurduğunu söylemiştir. Böyle bir anlam sınırında, Tanrının oğlunun ölmesi demek, Tanrının öldüğü gibi bir sonucun çıkmasına yol açmayacaktır.⁸⁷ Her hangi bir şaşkınlığa ya da anlam bozukluğuna yol açmaksızın, İsa'daki Tanrılık ve insanlık

⁸³ Kutsal Kitap, 2004; syf 202

⁸⁴ Pelikan J.J., 1990; syf 26

⁸⁵ Hackett H. 1996; syf 41-42

⁸⁶ Hackett H. 1996; syf 43

⁸⁷ Hackett H. 1996; syf 43

doğasının ne olduğunun keşfedilmesi arzulanmaktadır. Tanrının bu insanın içinde olması yüzünden kurulan Tanrı ile Birliktelik dolayısıyla İsa'ya çok yüce bir saygının beslenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yapılan duaların esas maksat ve niyeti de bu yüceltme olmalıdır.

Nestorius, bir başka vaazında, Tanrının Bakire Meryemden doğduğuna ve bu nedenle Meryem'in de bir Tanrı olarak tapınması gerektiğine inanan kimselerin, antik dönemin çoktanrılı alışkanlıklarına yöneldiklerini açıkça ifade etmektedir. Bunların hepsine yanıt vermek için de, 'doğan, ölen ve gömülen bir Tanrıya dua edemem'.⁸⁸ diye haykırmaktadır. İsa'nın Tanrı olduğunda ısrar eden muhaliflerini yatıştırmak ve bir uzlaşma yolu keşfedebilmek için, 'kadından doğan bu insan ne tamamıyla bir Tanrıdır ve ne de yalnızca bir insandır, Tanrılık niteliğiyle bütünleşmiş bir insandır'.⁸⁹ diye bir açıklama getirmek zorunda kalmıştır.

Ayrıca, bu açıklama sınırlarında kalınması koşuluyla, Meryem'in Tanrı

Annesi sıfatını da kabule hazır olduğunu bildirmiştir. Önerdiği bu formülü Papa Celestine'ye yazmış, 'İsa'nın insanlık ve tanrılık olmak üzere iki doğasının olduğunu, her ikisinin de birbiriyle en mükemmel bir şekilde uyum sağlandığını ve birleştiğini, her hangi bir karışıklığa neden olmaksızın, İsa'daki tanrılığa tapınılabileceğini, Babaya ulaşılabilineceğini', belirtmiştir.⁹⁰ Önerilen bu iki doğal İsa anlayışı, Ortodoks eğiliminden ve Roma inancından öyle çok farklı olmadığı halde, ayrıntılarda ve sonuçlarda farklılıklar hemen ortaya çıkmaktaydı.

Nestorius, İsa'nın iki doğal olduğunu ve kendi sahasında Tanrı ile birlik kurduğunu yadsımamış; ancak, doğumla gelen Tanrılık niteliğini ve çarşıta Tanrının öldüğü görüşünü reddetmiştir. Ana Tanrı (Theotokos) ifadesini kabul etmiş görünmekle birlikte, bir anne olarak doğum nedeniyle sahip olunabilecek bir tanrısallığa karşı çıkmıştır.⁹¹ Nestorius, İsa'daki Tanrısallık ve İnsanlık birliğini, ahlaki ve ruhani bir birlik olarak yorumlamış bulunduğundan, kutsal bir insan anlamında Tanrının Oğlu nitelemesinin kullanılmasından yana olmuş, tıpkı bir tapınak gibi İsa'da Tanrı ile birlik olduğunu savunmuştur. En son çözümlemede İsa ve Tanrının Oğlu karakter bakımından iki ayrı şahıs özelliğindedir; çok içten bir şekilde, kutsal irade ile birlik kurularak onur kazanılmıştır.⁹² Tanrının İsa'da vücut bulduğu görüşünün içerdiği

⁸⁸ Knowling R.J., 1903; syf 91-92

⁸⁹ Knowling R.J., 1903; syf 93

⁹⁰ Knowling R.J., 1903; syf 94-95

⁹¹ Milburn R.L.P., 1954; syf 85-86

⁹² Milburn R.L.P., 1954; syf 87

akla mantığa ters gelen yanları, giderek kilise açısından da tehlikeli bir boyut kazanmıştır.

Bütün her şey dikkate alındığında, Arianizmin ruhuyla çok yakından bağlantısı olan Nestorius'un İsa bilgisini reddetmekten başka çare kalmamıştır. İsa'nın Tanrılık doğasının doğumuyla edindiği görüşü giderek ağırlık kazanmış; Söz ile insan olarak İsa'daki bu birliğe duyulan iman nedeniyle, İsa'nın insan olduğu gerçeği her geçen gün önemini kaybeder olmuş, yalnızca içindeki Tanrısallığı yüceltilmiştir.⁹³

Sonunda İsa'da tek bir doğanın bulunduğu, bunun da Tanrısallık olduğu görüşü, çoğunluğun onayını almıştır. Artık ruhani ve ahlaki birlik temeli olarak bedensel birlik anlayışı öne sürülmeye başlanmış, özdenliği aynı olan birlik eğilimi rağbet bulmuştur.⁹⁴ Böylece başlangıçta iki doğalı olarak inanılan İsa, giderek tek doğalı haline gelmiş; Tanrının İsa'da vücut bulduğu inancı, beraberinde İsa'ya tapınma eğilimine temel oluşturmuştur.

Tanrının İsa'da vücut bulması, Sözün beden haline gelmesiyle aynı anlamı içerdiği öne sürülerek, sonuçta, biri diğeriyle tam olarak uyumlu olan iki doğanın tekleştiği ve tek bir doğanın bulunduğu görüşü benimsenmiştir. Bunun kısaca anlamı, Tanrısız öze sahip bulunan İsa, insanlık doğasını da bu özülle uyumlu ve özdeş kılmış; bu nedenle, Tanrı olarak çarmıhta acı çekmiş ve ölmüş, yeniden dirilmiş olduğundan⁹⁵ ; Meryem de Tanrının Annesi şerefiyle ödüllendirilmiş, bir Tanrı olarak anılmaya hak kazanmıştır.

İsa'nın bir insan olduğu bir kenara bırakılarak, başlangıçta öne sürülen iki doğallıktan tek doğallığa geçişle yerleşen İsa'nın Tanrılığı inancı, ister istemez İsa tapınmasını da beraberinde getirmiştir. Ortodoks İsa bilgisi formülü, Chalcedon kilise kurulu tarafından açık ve seçik bir şekilde bildirilmiş; İsa'daki tanrılık ve insanlık doğası açıkça doğrulandığı halde, Tanrı Anası temelinde birleştirici bir eğilim pek vurgulanmamıştır.⁹⁶ Bu nedenle Meryem tapınması, birlik ve aynılık temelinden yükselen ortadoks dindarlıktan kaynaklanmamıştır.

Oldukça rağbet gören Tanrının Annesi nitelemesi, hristiyan cemaati üzerinde çok büyük bir sevince yol açmış, çok geniş bir kapsamda bağlanılmasını sağlamıştır. İsa için düzenlenen ayinlerde, tapınmalarda, mistik bedeninin hissedilmesinde, acı

⁹³ Milburn R.L.P., 1954; syf 87

⁹⁴ Hackett H. 1996; syf 44

⁹⁵ Hackett H. 1996; syf 44

⁹⁶ Hackett H. 1996; syf 47

içinde çarmıhta ölmesinde; annelik şefkati ve merhameti giderek daha da öne çıkar olmuştur.⁹⁷ Tapınaklarda dindarların Tanrının huzuruna çıktığı duygusunu ilham eden figürler içinde Meryem Ananın daima yer almasına rağmen; takva yolu, esas itibarıyla, Tanrının İsa'da vücut bulması inancıyla sınırlı tutulmuştur.

Ortodoks eğilimi en iyi bir şekilde Nicene imanı yansıtmaktadır.

"İsa'nın, Tanrının Oğlu olduğuna, biricik oğlu olarak yaratıldığına, mükemmel bir tanrı ve mükemmel bir insan olduğuna, rasyonel bir ruha ve bedene sahip bulunduğu; çağlar öncesinde Babası tarafından tanrılık vasfıyla yaratıldığına, kendisine inananların kurtuluşu uğruna Meryem sayesinde insan olarak doğduğuna, inanılmaktadır.

Buna göre, İsa, Tanrısallıkta Babasıyla aynı öze sahip bulunmaktadır; yaşayan bir insan olarak da, diğer insanlarla aynı öze sahiptir. Bu iki öz, İsa'nın yaşamında bir arada vuku bulmuştur. Bundan dolayı, bir tek İsa, bir tek Tanrının Oğlu, bir tek Rab olduğuna inanılmaktadır. Bu birlik nedeniyle, tüm şaşkınlıkları bir kenara bırakarak ve hayretlerden sıyrılarak, Kutsal Bakirenin de Tanrının Annesi (Theotokos) olduğuna, Söz olarak Tanrının da İsa'da vücut bulduğuna ve İsa'yı yarattığına; Tanrının Annesi kavramıyla özsel olarak birlik oluşturduğuna, inanılmaktadır.

Rab hakkındaki İncil ve havarilerin ifadelerine göre, Tanrılık ve insanlık doğasının her ikisi de birden bir tek şahsı söz konusu ettiğine, birbirinden tamamıyla farklı olan bu iki doğanın İsa'da tek bir doğayı oluşturduğuna, Tanrıyla bağlantısı kurulan bütün bu ifadelerin İsa'nın tanrısallığıyla açıklanabileceğine, her şeye rağmen İsa'nın en mütevazı haliyle insanlığını tanıttığına, inanılmaktadır."⁹⁸

Nicene bildirgesinin başlangıcında yer alan bu iman, İsa'da iki doğanın bulunduğunu, her ikisinin de tek bir şahısta birlik oluşturduğunu, vurgulamaktadır. Böylece İsa'da iki doğanın bulunduğunu yadsıyan kişiler, Papalık tarafından, sapkın olarak ilan edilmiş, böylesine yalın ve somut bir gerçeklik olarak İsa'nın gerçek bir insan ve gerçek bir tanrı olduğuna inanmaya mecbur tutulmuştur.⁹⁹ İsa'daki iki doğallık halindeki Roma öğretisi, Leo'nun, patrik Flavian'a yazmış olduğu bir mektupta açık ve kesin içeriğine kavuşmuştur. Bu mektupta denilmektedir ki;

"Tanrının Oğlu bu dünyaya gelmiş, cennetteki konutundan yeryüzüne inmiş, alevi şanıdan hiçbir şey yitirmeksizin yeni düzenin ve yeniden doğuşun yaratıcısı

⁹⁷ Milburn R.L.P., 1954; syf 89-90

⁹⁸ Milburn R.L.P., 1954; syf 92

⁹⁹ Caroll M.P., 1986; syf 63-64

olmuştur. Yeni bir düzen sayesinde, kendine özgü görünmeyen iradesini inananlar için fark edilir kılmış, asla kavranılamayan Tanrı gerçeği Onunla anlaşılır olmuştur. Zamanın başladığı andan önce de Rab İsa vardır. Rab evrenin efendisidir, ihtişamı ve gizli hükümlerliliği her şeyi kuşatmıştır. Kendisini Tanrının hizmetine adanmıştır. Tanrı, acıya boyun eğmiş, bütün ıstıraplarına uğrayan insanı asla hakir görmemiş, ölümün yasalarına kendisini sunarak ölümsüzlüğe kavuşmuş ve ölüm üzerinde bile zafere ulaşmıştır.

Yeni bir doğumla yeryüzüne inmiş, onuruyla ve iffetiyle bir bakireden doğmuş; cinsel arzu ve şehvet yoluyla değil, Tanrının lütfuyla; iki insanın bedensel olarak birleşmesinin bir ürünü olarak değil, ruhun beden üzerindeki hakimiyetiyle bedenselleşmiştir. Rab,annesinden bedenini doğasını edinmiş, fakat asla suç işlememiş ve günaha da girmemiştir. Rab İsa, doğumu hayranlık uyandırıcı bir şahanelik içinde gerçekleştiği için Bakirenin rahmine konmuş, diğer insanlardan hiç farklı olmayan insanlık doğası da böylece oluşmuştur.

İsa, gerçek bir Tanrı ve aynı zamanda da gerçek bir insandır. İnsanı yücelten bir tevazu ile Tanrı gururunu kendinde birleştirdiği bu birlik hali asla görünür değildir. İsa, bir Tanrı olarak merhamet ve inayette kendisini hakir kılma doğasını asla değiştirmemiştir; bir insan olarak ise, Tanrısal yüceliğini kendisinde özümsememiştir. Tanrılık ve insanlık doğasında her birini mükemmel bir şekilde yerine getirmiş, biri diğeri arasında tam bir uyum kurmuş, kendisine has bir uygunluk sağlamıştır.

Söz işlerini Söze uygun kılmış,beden işlerini de bedene uyumlu kılmıştır. Söze göre mucizeleriyle hikmet sahibi olduğunu kanıtlamış, acılarıyla ve yaralarıyla ölüme coşkuyla gitmiştir. Söz, ailevi şanına denk kılınarak geriye alınmamış; beden de, insan ırkının doğasından vazgeçmemiştir. Bedendeki doğuşuyla, insan doğasının kendinde de olduğunu açıkça beyan etmiş; bakire doğumuyla, cinsel tahrikle uyanan şehvet arzularının ve doyumunun bir ürünü olmamış, tanrısal erdem ile lütfun bir ifadesi haline gelmiştir.

Bakire doğumuyla, böylece, sıradan bütün insanlarla olan farklılığını ve üstünlüğünü ortaya koymuştur. Bebekliğinin zayıflığı, beşliğindeki mütevazı haliyle sergilemiş olsa da; meleklere sesleriyle Tanrı olarak büyüklüğü ilan edilmiştir. Açlık ve susuzluk çekmiş, yorgun ve bezgin görünmüş, uyumuş, yemek yemiş ve su içmiştir. Bu halleriyle bir insan olduğunu apaçık bir şekilde göstermiştir. Ancak beş bin insanı beş somun ekmek ile tıka basa doyummuş, Samaralı kadına verdiği yaşamın suyuyla bir daha asla susamamış, suyun üstünde yürümüş, öldükten üç gün

sonra Lazarus'u diriltmiş, şiddetli rüzgarlara emir vermiş ve onlara hükmetmiş, bu gibi halleriyle de, itiraz kabul etmez bir şekilde Tanrılığını kabul ettirmiştir.

Pek çok şey ihmal edilse dahi, kendisine inanan bir arkadaşına öldükten ve gömüldükten üç gün sonra yaşama geri döndürmüş olması, asla göz ardı edilmemelidir. Haça gerildiği anda gündüz geceye dönmüş, şiddetli yer sarsıntılarıyla bütün herkes dehşete kapılmıştır. Bedeni tahtaya mihlanırken dahi, imanından dolayı yanındaki hırsıza cennetin kapılarını açmıştır.

Özellikle de Yuhanna'daki 'Ben ve Baba biriz. Eğer Babamın işlerini yapmıyorsam, bana iman etmeyin. Babanın bende, benim de Baba'da olduğumu bilersiniz. Bana iman edin , ben Baba'dayım, Baba da bendedir. Ben babamdayım, siz bendesiniz, ben de sizdeyim Beni seveni Babam da sevecektir, ben de Onu seveceğim. Baba benden üstündür' ifadelerden, İsa'nın Tanrı ile aynı doğadan olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Gerçekten de, İsa, hem insan ve hem de Tanrı olarak her iki doğayı da kendisinde bir kılmışsa; kibrini kırma ile şanını yüceltme halleri, her ikisi de kendi şahsında bulunmasına rağmen, ayrı ayrı kökenlerden gelmektedir. İnsanlara göre, İsa, Babasından daha az yüce olduğu için insandır; Babasına göre ise, İsa'nın Tanrısallığı, Babasıyla eşit düzeydedir. Her iki doğanın da böylece tek bir şahısta toplanması sonucunda; cennetten inen insanın Oğlu, ile, Bakirenin bedeninden doğan Tanrının Oğlu nitelemesi için gerçeği ifade eder olmuştur.

Bundan dolayı, yazılmıştır ki, Tanrının Oğlu çarmıha gerildi, öldürüldü ve gömüldü; ezelikte ve ebedilikte Tanrıyla ve aynı özden gelen İsa, bu tanrısallığından dolayı ıstırap çekmedi, fakat insan doğasının içerdiği zayıflık nedeniyle acılara katlandı. Artık bütün hristiyanlar, Tanrının oğlunun doğduğuna, çarmıhta öldüğüne ve gömüldüğüne iman ederek; elçilerin kelimelerine göre, 'Tanrının kendisini sevenler için hazırladıklarını hiçbir göz görmedi, hiç bir kulak duymadı, hiçbir insan yüreği kavramadı. Anlasalardı, yüce Rab'bi çarmıha germezlerdi.'¹⁰⁰

Leo tarafından yazılan bu mektup, Ortodoks imanının ve dindarlığının temellerini açıkça bildirmekte; İsa'daki hem tanrılık ve hem de insanlık doğasının bulunduğunu açıklamakta, kendinde bir kıldığı her iki doğanın niteliklerini tanımlamaktadır. Aynı zamanda da, Tanrının oğlu nitelemesini Bakire doğumuna

¹⁰⁰ Caroll M.P., 1986; syf 65

dayandırdığı için de, Tanrının Anası vasfını Meryem için uygun bir hale getirmektedir.¹⁰¹

Chalcedon kurulu, yalnızca İsa'nın iki doğallığını değil, Meryem'in de Tanrı Anası niteliğini imanın gereklerinden saymıştır. Kiliselerin evrenselliği anlayışını meşrulaştıran Chalcedon Kurulu, beşinci oturumunda, Bakire ile girişilen tartışmalara da son bir nokta koymuştur. Tanrının Annesi niteliğinin beraberinde Meryem'in de bir Tanrı olduğu imanına temel oluşturacağı ve Meryem tapınmasına öncelik kazandıracağı eğilimi üzerinde pek durulmaksızın, sonunda Chalcedon kurulu imanı şu şekilde tanımlanmıştır.

"Kilise Babalarının görüşlerini izleyerek, herkes, tek ve aynı Oğul'un olduğuna, Rab İsa'nın Tanrının Oğlu ve insanın Oğlu olduğuna iman edilmesi gerekmektedir. İsa, Tanrılıkta kusursuzdur, insanlıkta kusursuzdur, gerçek Tanrıdır, gerçek insandır, rasyonel bir ruha ve insani bir bedene sahiptir, Tanrısallığı dolayısıyla Babasıyla aynı özden gelmektedir, insan bedenine sahip olduğu için de insanlarla aynı özü olmuştur. Her şeyiyle insana benzer olmasına rağmen, İsa, günahsızdır.

Tanrısallıkta Babasıyla beraberdir ve zamanın öncesinde yaratılmış bir haldedir; son günlerinde inananlar için ve onları kurtarmak için Meryem'den, Bakire'den, Tanrının Annesinden insan olarak doğmuştur. Tanrısallıkta ve insanlıkta bir ve aynı olan İsa; Oğul, Rab olarak vardır. İsa'nın Tanrısallığına ve insanlığına, yani iki doğallığına, hiçbir kuşku ve şaşkınlığa uğramaksızın, hiçbir dönüşüm halini kabul etmeksizin, bu iki doğanın da bölünmüşlüğüne asla ihtimal dahi vermeksizin, iman edilmesi beklenmektedir.

Her iki doğanın farklı olması, bir hale gelmesini önleyememektedir. Tam tersine, tanrılık ve insanlık doğaları tek bir şahıs olarak İsa'da bir olarak tutulmuş ve birleştirilmiş bir haldedir. Her iki doğa da tek bir şahısta ve yalnızca tek bir esasta bir araya getirilmiş bulunduğundan; bölünmüşlük veya parçalanmışlık yoktur, ayrılık veya dağınıklık yoktur. Tek ve aynı bir Oğul vardır, tek Babası vardır, Tanrıdır, Sözdür, Rab'dir. İsa, Tanrının Oğludur. Ta başlangıçtan beri peygamberler bunu söylemekteydi, Rab İsa'nın kendisi bu şekilde çevresindekilere bildirilmiş ve yetiştirmişti, kilise babalarının aktarmak bilgini esası da buydu."¹⁰²

¹⁰¹ Pelikan J.J., 1990; syf 72-73

¹⁰² Pelikan J.J., 1990; syf 75

Bu Ortodoks imanına göre, yalnızca İsa'nın iki doğallığı açıkça bildirilmiyor, Tanrının Annesi niteliğiyle Bakire Meryem'in bedene göre anne olduğu, Sözün bedenleşmesini sağladığı açıkça kabul edilmiş bulunuyordu. Ancak, henüz daha Meryem'in İsa ve dolayısıyla Tanrı ile aynı özden geldiği sonucuna ulaşamamış, Tanrıya uzanan yolun başlangıcında Meryem tapınmasının olduğu açıkça ilan edilmemişti.

Şimdilik, bedene göre Meryem, İsa'nın annesiydi; ruha göre ise, Tanrının oğlunu doğurmuştu. Kutsal Ruh tarafından kendisinde bu hamilelik gerçek kılınmıştı. Tanrısallıkta ve ruhta anne olmadığı şeklindeki iddialar, kafirlikten ve kutsal ruha hakarettten başka bir anlamı olmayan kahredici suçlardır. Böylece Meryem, giderek, Tanrının İsa'da vücut bulması veya Sözün bedenleşmesi imanının öngördüğü, aynı özden gelmenin üçüncü bir kişisi haline gelmektedir. Aynı özden gelmenin ve Tanrı anası olmanın bir iman temeli olarak benimsendiği andan itibaren; Meryem, Tanrıya tapınmada ilk sırayı almış, cennet kraliçesi unvanına hak kazanmış bulunuyordu.¹⁰³

1- Cennetin Kraliçesi Olarak Meryem Ana

Katolik kiliselerinde başlangıçta duayla başlayan Meryem Ana tapınması ile gizemli İsis alışkanlıkları arasında benzerlikler¹⁰⁴ bulunmaktadır. Bu maksatla, Roma İmparatorluğunda ikinci asır içinde etkili olan dinlerle ilgili olarak, Platonist Apuleius'un yazdığı 'The Metamorphoses' (Başkalaşım) ismini taşıyan romanına şöyle bir bakmak yeterli olacaktır.

"Filozof yakarıшта bulunmaktadır, göklerin kraliçesi,tahıl tanesinin annesi, kadınlara lohusalık ve doğumda yardım eden, acılarını dindiren tanrıça; kadınlığınla bütün kenti parlak bir ışık gibi sar, yardımınla bana gel, ıstıraplarıma bir son ver. Bu yakarıша tanrıçanın verdiği yanıt,denizin dalgalarından yüklenerek ortalığı inletmektedir.

Demektedir ki, Beni gözle Lucius,dua ve niyazlarınla yardımımı hisset , ben doğanın anası, var olan bütün etmenlere hükmeden anasıyım, ilahlar arasında yüceyim, ölümün kraliçesi benim, göksel varlıkların ilkiyim, ilahların ve ilahelerin suretiyim, halklar arasında ilk doğan olan Friyalılar için bütün ilahların anası benim; antik bilgelikleriyle, bana şeref kazandıran ayinleriyle Mısırlılar,benim gerçek ismimi haykırarak dua ederler, İsis Regina!"¹⁰⁵

¹⁰³ Milburn R.L.P., 1954; syf 93

¹⁰⁴ Milburn R.L.P., 1954; syf 93

¹⁰⁵ Knowling R.J., 1903; syf 57-58

Böylesine cana yakın ve kendisini tanımlayıcı bir yanıt geldiğinde, kendini ilahenin kudretine adayan insanda imanı galeyana gelir tekrardan yakarışa başlar.

"Sen kutsalsın , insanlığın baki kalan ve ezeli olan kurtarıcısın; bana anneliğin şefkatli ve merhametli dokunuşunu hissettir, sefilliğime ve çaresizliğime artık bir son ver, talihsizliğimin ve acizliğimin üstesinden gel. Göksel varlıklar sana onur kazandırır, cehennem ilahları sana kıyam durur.

Artık dünyamızdan kötülükleri kaldır,güneşin yaydığı ışık gibi iyilikleri ve hoşnutlukları bize gönder, dünyanın idaresini eline al, cehennem güçlerini ayaklarının altına al, iyiliğinle hükmet bize! Yıldızlar sana itaat eder, senin şefkatle mevsimler düzenli olarak geri gelir, ilahlar senin sayende neşeyle dolar, doğanın bütün etmenleri senin huzurunda hizmetçilerindir.

Selam verdiğin rüzgarlar senin hükmünle şefkatle eserler, bulutlar senin rüzgarınla bir araya toplanır, yaşama geçen tohumlar ve meyve veren ekinler hep senin rahmetinin eserleridir. Göğün bütün kuşları senin haşmetinden endişeye kapılır , vahşi hayvanlar korkularından tepelere kaçışır, yılanlar dehşet içinde derilerini toprağa atarlar, azman canavarlar suyun dibine girerler. Yakarışlarımı duy ve kutsa beni, benim güç ile hünelerim senin azametinin karşısında bir hiçtir."¹⁰⁶

Sonuçta bir roman da olsa,gönülden seslenilen bu dualar ve zihnen algılanan bu yanıtlar; o günkü insanın gerçek ruh halini aksettirmektedir. Felsefi eleştiri ile geleneksel tapınmaların eş zamanlı bileşimi mükemmel olmuştur. İlahlar ve ilaheler, artık sezgi ve ilham yoluyla anlaşılmakta, yürekte hissedilen sözler ile ilahın iradesi açığa çıkarılmakta, gizli tutulan bu ilahi etkileşim ruhani olduğu kadar, başkaları tarafından fark edilemeyen bir bağı pekiştirmektedir. Yine de aşırı şekilde ortaya dökülen hayali betimlemelere veya kadına özgü isimlendirmelere kişinin kendisini fazlaca kaptırması doğru bulunmamaktadır.

Özellikle de İsis,bütün ilahelerin üzerinde yer alan kraliçe konumundadır, bütün ilah ve ilahelerin özüdür."¹⁰⁷ Her şeye hükümlan olmasına rağmen, kendisini betimleyen en önemli özelliği acıma hissinin ve merhametli yaklaşımının çok yüksek olmasıdır. Merhamet ve şefkatinin büyüklüğüyle, kutsadığı doğanın üretkenliğini insanlar arasında dağıtmasıyla, tarımın çeşitli ilahelerinin üzerinde bir güç sergilemektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Knowling R.J., 1903; syf 59

¹⁰⁷ Knowling R.J., 1903; syf 59

¹⁰⁸ Milburn R.L.P., 1954; syf 95-96

İsis'e olan tapınma, bu nedenle dünyaya değil, tüm tabiata hükmetme gücünde olana bağlanma anlamını içermektedir. Böylece İsis, merhametli ve şefkatlidir, ferasetli ve akıllıdır, evrensel anadır, kutsadığı yaşamın insanlar arasındaki dağıtımıcısıdır. Kutsal Ana figürü, giderek çok daha fazla ruhani bir içerik kazanarak ve şefkatlilik ışığı altında ilahileşerek, hristiyanlık öncesi dönemdeki tapınmanın ilgi odağı haline gelmiştir.¹⁰⁹

İsis tapınması, doğudaki hristiyan dindarlığının Bakire Meryem üzerinde odaklaşmasına, Efes kurulundan sonra da bu ilginin giderek yoğunlaşmasına önceden ortam hazırlamış olması, asla yadsınılamayan bir durumdur. Yine de beşinci asrın ilk yarısına gelinceye kadar, Ortodoks hristiyanlıkta Meryem tapınması olarak tanımlanabilecek ciddi bir eğilime hiç rastlanmamıştır.¹¹⁰ İsa'nın annesiyle ilgili beslenen saygı ve bağlılığın, pagan kadın figürleriyle bir benzeşmenin olduğu veya Meryem tapınmasının ortaya çıkması üzerinde geciktirici bir tesirde bulunduğu gibi varsayımların gerçeklik derecesi çok düşüktür.

Ancak kesin olarak gerçeklik içeren ve mantık temeline dayanan bir olgu varsa, bu da, ilk asırlardaki hristiyan bilinçlenmenin Meryem Anayı yüceltme eğilimini taşımadığı, tanrısal bir işlevi yüklenmediği ve şefaahat tesirinin bulunmadığıdır. Meryem, tamamıyla insani bir seviyede kalmış, Tanrının İsa'da vücut bulmasına tanık olmuş veya aracı kılınmış bir kimsedir.¹¹¹

İlk üç asır boyunca hristiyan dindarlığının Meryem'e yüklediği konum, beslenen büyük saygıya rağmen, özellikle ikinci asrın ortalarında giderek yoğunlaşan hristiyan şehitlerinin etkisiyle daha da önem kazanmıştır. Meryem anaya beslenen saygının yüceltilmesine yönelik görülen ilk büyük yönlendirici güdü, dördüncü asır sonrası etkisi herkesi kuşatan asketik yaşama tarzının rağbet bulmasıdır. İkinci dinsel güdüleme ise, Bakire Doğum temelinde yorumlanan üçlü teslisin bir sonucu olarak ulaşılan Tanrı Anası nitelemesinin herkes tarafından kabul görmüş olmasıdır. Bu iki eğilim öncesinde, Meryem'e duyulan saygı ne denli yüce olursa olsun, hiçbir zaman bir Tanrı düzeyine çıkartılmamıştır.¹¹²

Özellikle de İsraili ilk hristiyanların Eski Ahit'in tektanrıca zihniyetinin tesiri altında kaldıkları için, Bakire Meryem'in İsa'nın göksel anası yakıştıması ve Tanrıyla

¹⁰⁹ Milburn R.L.P., 1954; syf 64

¹¹⁰ Hackett H. 1996; syf 64

¹¹¹ Hackett H. 1996; syf 64

¹¹² Hackett H. 1996; syf 65-66

aynı özden geldiği özdeşleştirmesi anlayışını, dinin temelinde indirilmiş bir sapkınlık olarak görecekları gayet açıktır. Nitekim Epiphanius, dördüncü asrın sonlarına doğru yazdığı ve dindeki sapkınlıkları tanımladığı bir eserinde, kadın ilahelerin Anadolu ve özellikle de Trakya kökenli olduğunu belirtmektedir.

Aynı anlayışa Eski Ahit'te de rastlamak olanaklıdır. Milattan önce altıncı asırda Yeremya, Yehuda halkını bu tapınmanın tektanrı inancını yok ettiğini; "Sana gelince ey Yeremya, bu halk için yalvarma, çünkü seni dinlemeyeceğim. Çünkü çocuklar odun topluyor, babalar ateş yakıyor, kadınlar Gök Kraliçesine pide pişirmek için hamur yoğuruyor. Beni öfkelenirmek için, başka ilahlara dökmelik sunular sunuyorlar."¹¹³ ifadesiyle aktarmaktadır.

Gökler kraliçesi, Yeremya zamanında ve hatta çok daha öncesinde başlayan Filistinli kadınların Kenan diyarı ilahesi Astarte'ye gösterdikleri bağlılık ve tapınmanın sonucunda isnat ettikleri bir nitelemedir. Yine gökler kraliçesi nitelemesine, yeryüzünün doğurganlık ilahesi ve bereket anası olarak anılan Babil kökenli Ishtar tapınmasında da çok sık rastlanmaktadır.

Paganlık hakkında çok derin bir bilgi birikimi olan Epiphanius, hristiyanlığın kadın tapınmasına kesinlikle yabancı ve karşı olduğunu açıkça bildirmiş; Meryem'in kesinlikle Tanrı seviyesinde ve Tanrıyla aynı özde olmadığını açıklamıştır. Epiphanius'un bu konuya gösterdiği aşırı öfke ve hiddetine bakılacak olunursa, dördüncü asrın sonlarına doğru Ortodoks hristiyanlıkta tartışılmaya başlanılan Meryem tapınması apaçık bir skandala dönüşmüştür. Özellikle de Tanrı Anası (Theotokos) nitelemesiyle¹¹⁴ insanların sınırları dışına çıkmış, Tanrısal sahaya girilerek yüceltilmiştir.

Böylece hristiyanlıktaki Meryem Ana yüceltmesiyle, geçmişin dinsel kültürü ve sanatı da özümsemiştir. Geçmişin bütün diğer bakireleri ve anneleri, ruhani yöneliş bakımından önemini kaybetmiş, İsis'in pek çok mistik figürleri anılamaz olmuştur. İsis'in oğlu Horus'la birlikte anne ile bebeği tasvirleri ilham kaynağı olmuştur.¹¹⁵ Kiliselerin ilk kuruluşları sırasında Bakire Meryem tasvirleri, neredeyse bütün tapınakların temel ilgilerini oluşturmuş, çeşitli pagan ilahları veya benzerleri ortadan

¹¹³ Kutsal Kitap, 2004; syf 202

¹¹⁴ Pelikan J.J., 1990; syf 28

¹¹⁵ Knowling R.J., 1903; syf 62-63

kaldırılmış olsa da,tarzları devam etmiştir. Eskinin pagan tapınakları da, Bakire Meryem'in bu yüceltilmesiyle birlikte yeniden ibadete tahsis edilmiştir.¹¹⁶

Bu özümseme süreci içinde yalnızca tapınaklar tarzlarıyla assimile edilerek aktarılmamış, ilahiyat öğretileri de buna uyumlu kılınmıştır. On birinci asra gelinceye kadar Bizans'ın ilahiyat anlayışı, Akıl ve kilisenin kendisiyle özdeş kılınmasıyla sonuçlanmıştır. Oysa ilk hristiyan ilahiyatında Akıl,Kutsal Kitaba göre tanımlanmış, Söz ile özdeş kılınarak İsa'ya atfedilmiş, yalnızca İsa'nın Tanrıyla özdeş olduğu öne sürülmüştür. Ancak, Trakya'nın Sophia kadın kültürünü İsa yerine Meryem'i bu özdeşleşmede daha fazla öne çıkartmış¹¹⁷, paganlık kültürünün dayandığı bütün ilahelerin yerine geçerek hepsini ortadan kaldırmıştır.

Meryem Ana,kentlerin koruyucusu Atinalı Polias'ın, gemicileri koruyan ve rızıklarını açan İsis'in,denizin yıldızı ve Roma'nın koruyucusu olan Cybele'nin ve pagan tarzı tapınmaların hedefi haline gelmiş diğer bütün ilahelerin yerini almış, böylece hepsinin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Bu nedenle Meryem tapınması, son derece zengin sanatsal,arkeolojik ve ilahiyat birikimine sahip olmuştur.

Meryem tapınmasının kökenleri hakkında çok kapsamlı araştırmalar yapan Cecchelli,konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir : 'Pagan tapınmalarında kadın ilahelere gösterilen bu aşırı düşkünlük, herkes tarafından revaçta tutulan dindarlığın tarzına ve bunun ifade edilmesine çok güçlü bir şekilde tesir etmiştir. Diğer taraftan, Meryem Ana tapınmasının da, Akdeniz kültürünün zorunlu kıldığı göksel kadın, Bakire ya da anne unvanları altında gizemli bir saygı beslenen ve şefkati beklenen ilahelere duyulan bağlılığın yerini aldığı da,asla yadsınılamaz.'¹¹⁸

Anadolu'dan Trakya ve Roma'ya kadar uzanan geniş bir bölgesine yayılan bu kadına saygı ve anaya bağlılık eğiliminin, kiliselere Bakire Meryem ve Meryem Ana tapınması olarak girdiği çok az kimse tarafından inkar edilmektedir. Katolikliği böylesine bir nostaljik eğilim içinde yorumlayan Karl Barth, Meryem Ana tapınması hakkında şunları demektedir:

"Meryem tapınmasına karşı olarak ileri sürülen itiraz, esas olarak, paganlığın dine aktarılması sonucunda böyle bir yönelmenin yerleştiği, hristiyanlığın dışında pek çok dinin özünde ve kökeninde bulunan kadına veya anneye atfedilen Tanrısallık niteliğinin geçerli kılınması yoluyla gerçekleştiği hakkındadır. Vahye dayanan tüm

¹¹⁶ Knowling R.J., 1903; syf 65

¹¹⁷ Caroll M.P., 1986; syf 66

¹¹⁸ Caroll M.P., 1986; syf 66

kutsal kitap metinleri, kadının yüceltilmesini ve tanrısallık atfedilmesini paganlığın etmenleri olarak görmekte, pagan dünyasının tüm eğilimlerine kulakların tıkanmasını zorunlu kılmaktadır. Meryem Ana tapınması, hiçbir şekilde İncil imanı ile bağdaşmamaktadır."¹¹⁹

Doğunun kiliselerine yerleşmiş bulunan Meryem Ana tapınmasının, paganlığın kadın kültüründen aktarıldığı; yalnızca sanatıyla ve lisanıyla, semboller ve tasvirleriyle değil, fakat aynı zamanda da özünü ve içeriğiyle de özümsemiği konusunda yapılmış pek çok araştırma sonuçlarıyla karşılaşılmaktadır. Yine de, resmi Meryem Ana tapınması ile ana ilahelere yapılan tapınmaların arasında büyük farklılıkların olduğu hiç yadsınılmamaktadır. Bir taraftan doğuş üzerine kurulmuş yortularla geliştirilen duygu ve düşünceler temel bir noktada odaklaşmakta, Tanrının İsa'da vücut bulması imanı sınırlarında ifade olunmaktadır. Diğer taraftan doğaya özgü bir kökenden ve vahdet-i vücut temelinde¹²⁰ bir yorumlamada bulunmaktadır.

Her iki halde de, Meryem, Akdeniz dünyasının asırlardan beri kanıksadığı, bakire ya da ana olarak pek çok biçim altında tasvirlerine tapınıldığı bütün ilahelerin karşısına çıkarılmış; iffetli ve mütevazı, şefkatli ve merhametli bir şefaathçi olmanın çok ötesinde, Tanrıyla aynı öze sahip bir varlık olarak algılanmıştır. Hiçbir zaman Meryem'in bir ilahe olduğu asla söylenmese de; gerçekten güvenilir birer ilaheler olarak bağlanan ve yönelinen İsis, Cybele, Minevra gibi ilahelerin ortadan kalkmasına ve isimlerinin de silinmesine yol açmıştır. Şahsına duyulan derin saygı ve sevgisiyle Meryem Ana dindarlığı ve bağlılığı, Akdeniz dünyasına özgü bu tapınmaların tamamının yerini almıştır.¹²¹

İsa'nın göksel annesi güdüsü, az veya çok derecede Kutsal Ruhla bağlantısı kurularak oluşturulmuştur. Bakire doğum ve kutsal ruhla olan bağlantısının giderek abartıldığı bir Ortodoks yorumunda, üçlü bir inkarnasyon anlayışı¹²² öne sürülmüştür. Tanrının ya da Tanrısal kelamın, erkek olarak İsa'da ve kadın olarak da Bakire Meryem'de vücut bulduğuna inanılmaya başlanmıştır. Böylece Bakire'de, Kutsal Akıl ile yaratılan dünyanın bilgeliğinin birleştiği, Kutsal Ruh ile beşeri temelin bütünleştiği öne sürülmüştür.¹²³ Annenin en mükemmel ruhu barındırdığına, kutsal ruhla yüceliğinin kemale erdiğine inanılmıştır. Sonunda

¹¹⁹ Pelikan J.J., 1990; syf 32-33

¹²⁰ Pelikan J.J., 1990; syf 34

¹²¹ Hackett H. 1996; syf 46

¹²² Hackett H. 1996; syf 46

¹²³ Hackett H. 1996; syf 46

Meryem'in yaratılışın anlamı haline getirildiğine, böylece dünyanın şanını kendinde toplayarak tanrılaştırıldığına tanık olunmuştur. Ancak bu yüceltme, Meryem'in yaratılan bir insan olduğu temelinden koparmadığı için,pagan tapınmalarında yönelinen ilahelerden kendisini farklı kılmaktadır.

Akdeniz bölgesindeki erkek ilahların karşısında oldukça etkili olan Rhea, Demeter, Cybele ve İsis gibi ilaheler evrensel ilke temelinde canlandırıldığı, dünyaya bereketliliği ve doğurganlığı getirmesi için yönelinmiştir. Bakire Meryem yüceltmesi, halkın bu beklentilerinin ve dileklerinin tamamını kendisinin karşılayacağı konusunda bir inanç sağlamış , yaratılanların şanlı sembolü haline gelmiş, Tanrı ile aynı özden geldiğine beslenen iman giderek daha da pekiştirilmiştir. Böylece Meryem Ana yüceltmesi, kendisinin de özümsemiği, Akdenizin eski kadın tapınmalarının ortadan kalkmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Meryem'in kendisi, tıpkı oğlu İsa gibi sadece bir insan olduğu halde; üçüncü asırdan itibaren rağbet bulan üçlü teslis dogmasının bir sonucu olarak, Tanrıyla aynı özden geldiği inancı yerleşmeye başlamıştır. Bir taraftan,asırlar boyu yerleşmiş kadın ilahelerin ve pagan geleneklerin sona erdirilmesi mücadelesi sürerken; diğer yandan da, Akdeniz yöresinde kadına saygı duyma ve tapınma alışkanlığı, şefkat ve merhametine sığınma hasleti, Meryem Ana yüceltmesiyle devamlılık göstermiştir. Hiçbir zaman Meryem'e, ilahe ya da tanrıça gibi ifadeler isnat edilmemiş olsa dahi; Bakire doğumu nedeniyle ve Tanrının Oğlunun annesi nitelemesiyle, Meryem'in de Tanrı seviyesinde ve özünde olduğu inancına ulaşılmıştır. Artık Meryem Ana, şefkatliliği ve şefaatchiliğiyle Tanrıya uzanan yolda ilk sırayı almış,İsa'ya tapınmanın da önceliğini oluşturmuştur.